

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

**Památky židovského osídlení
v Heřmanově Městci**

Vedoucí práce: Mgr. Martin Klapetek

Autor práce: Petra Bursová

Studijní obor: Humanistika

Ročník: Čtvrtý

2008

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

4. prosince 2008

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Martinu Klapetkovi za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH:

ÚVOD	5
1 ŽIDÉ NA ÚZEMÍ ČECH	7
2.1 Židovská obec	7
2.2 Pardubický kraj	10
2 HEŘMANŮV MĚSTEC	14
2.1 Židovské osídlení	14
2.2 Perzekuce Židů	18
2.2.1 Oběti druhé světové války	19
2.3 Poslední rodina z Heřmanova Městce	22
3 SYNAGOGA	25
3.1 Vznik a význam synagog	25
3.2 Osudy heřmanoměstecké synagogy	26
3.3 Interiér	28
4 ŽIDOVSÁ ŠKOLA	31
4.2 Rekonstrukce budov	32
5 STARÝ HŘBITOV	36
ZÁVĚR	39
Seznam použitých zdrojů	41
Seznam příloh	43
Přílohy	44
Abstrakt	58

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala židovské památky v malebném městečku Heřmanův Městec, které se nachází ve východních Čechách západním směrem od Chrudimi. Zaujalo mne zejména precizně opravenými městskými domy, křesťanským kostelem a židovskou synagou, která je vystavěna kousek od centra. Město má bohatou židovskou historii a hlavně velice zachovalé památky, které sice již neslouží svým původním účelům, ale jsou svědomitě udržovány a průběžně restaurovány. Přestože poslední žijící občan, hlásící se k židovské víře, zemřel bohužel minulý rok, lidé z Heřmanova Městce ani v nejmenším nezapomínají na svou židovskou minulost a domnívám se, že jsou na ni stále patřičně hrdí.

Na počátku své poutě do již výše zmíněného města jsem se podívala na židovské věřící na území České republiky. Odpoutala jsem se od chronologicky daných událostí a nahlédla na židovská sídliště jako taková. Typy osídlení, jejich vybavení, správa apod. Tuto jakousi úvodní kapitolu jsem se snažila pojmut jen stručně a obecně, poněvadž informací spojených s tímto tématem je velmi mnoho a na pár stránek se nedají všechny shrnout. Poté jsem se zaměřila na východní Čechy, zejména Pardubický kraj, kde leží samotný Heřmanův Městec. Věřím, že tento kraj je obzvláště bohatý na židovskou historii a dochované památky. A konečně jsem přistoupila k samotnému městu Heřmanův Městec. V souvislosti s dochovanými památkami jsem zmínila historii města, první židovské osídlení, dosažení statutu židovského města, ale také období perzekuce. Z pozdějších dob není o židovském obyvatelstvu bohužel zatím nic zdokumentováno, spoléhala jsem se tedy na práci s informátory. Zjistila jsem také poměrně hodně informací o poslední žijící rodině hlásící se k židovské víře. V neposlední řadě jsem se zaměřila na dochované židovské památky, ke kterým neodmyslitelně patří poměrně nově zrestaurovaná synagoga stojící opodál náměstí. Hned vedle se nachází bývalá židovská škola, dnes přestavěná na Gallery Cyrany, kde jsou

vystavena díla východočeských malířů a sochařů 20. století. A samozřejmě nesmím opomenout ani židovský hřbitov, který je jeden z největších a nejstarších v Čechách.

Většina literatury, kterou jsem ke své práci použila je z fondu Jihočeské vědecké knihovny a knihovny Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Jde o knihy především obecného charakteru – dějiny židovského národa a různé slovníky týkající se judaismu. Neméně důležité zdroje ke své práci jsem našla ve studovně a knihovně Židovského muzea v Praze. Ovšem nejčinnější informace, jsem získala právě v samotném Heřmanově Městci. Ať už v informačním středisku, na městském úřadě nebo v synagoze samotné, konkrétně u pí. Marie Hrstkové, která v současné době provádí zájemce. Prošla jsem si různá periodika týkající se židovské víry v pardubickém kraji. Literatura přímo k tomuto městu, co jsem vyhledala, je pouze v českém jazyce.

Cílem mé práce bylo souhrnně zaznamenat jak židovskou minulost města, tak vystihnout současný stav židovských památek a shrnout výsledky práce s informátory. Respektive na doplnění vyhledaných textů a dokumentů jsem použila právě těchto výpovědí.

1. ŽIDÉ NA ÚZEMÍ ČECH

Kompletní obraz židovské historie v Čechách od jejich příchodu až do dnešní doby najdeme téměř v každé publikaci zabývající se tímto tématem. V této kapitole bych tudíž nechtěla sklouznout k pouhému výčtu chronologicky seřazených událostí, i když přiznávám, že tento historický sled je základem pro další přemýšlení o židovské otázce v našich zemích. Mým záměrem je podívat se blíže na židovské obce. Jestli existují různé typy, jaké měly vybavení, kdo zajišťoval správu, kdo soudnictví, čím si vydělávaly nebo jaké panovaly v rámci židovské obce sociální poměry. Chtěla bych také letmo zmapovat současný stav židovských památek na našem území, ovšem větší pozornost budu věnovat Pardubickému kraji, pod který spadá Heřmanův Městec.

1.1 Židovská obec

Je obecně platné, že kehilu¹ může založit alespoň deset mužů židovského vyznání. Plošně vznikaly v určitých částech města, z nichž každá tvořila oddělenou jednotku² s vlastní samosprávou. K oddělení docházelo z důvodů kulturních, etnických, správních, ale také bezpečnostních. Židé si zakládali obce svobodně, samozřejmě se souhlasem panovníka, a nejčastěji poblíž tržnic.³

Židovské osídlení můžeme rozdělit do tří typů. Prvním je jen shluk domků nebo chalup, jež převládá hlavně na venkově. Druhým a nejčastějším typem jsou domky seřazené vedle sebe po obou stranách ulice, tzv. židovské ulice. V případě, že pro místní Židy nestačila jedna vytyčená ulice, začala se rozpínat do celé

---

¹ Židovská komunita, obec.

² Oddělená většinou závorami, dráty, řetězy nebo zdí s vybudovanými brankami.

³ Židé byli od počátku výborní obchodníci, o čemž svědčí i první písemný doklad z 10. století dokazující židovské osídlení na našem území. Z roku 906 je dochován celní dokument o obchodních kontaktech židovských kupců na Moravě a zpráva z roku 965 hovoří o něčem podobném v Praze. (Srov. SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J.; PAVLÁT, L. aj. *Židé – dějiny a kultura*, Praha : Židovské muzeum v Praze, 1997. 136 s. ISBN 80-85608-17-0. Str. 35.)

židovské čtvrti. „Židovským ulicím i čtvrtím se říkalo různě, nejčastěji však „V židech“... Dnes běžný název *ghetto* se ujal až od 16. století.“⁴

Nezbytným vybavením každého židovského osídlení byla synagoga a židovská škola, zpravidla budovaná přímo v synagoze nebo byla alespoň k budově přilehlá. Početnější obce obsahovaly i rabínský dům. Tyto tři objekty sloužily jako duchovní a správní centrum. Další součástí židovského osídlení byl vždy hřbitov. Všechny výše zmíněné neodmyslitelné části sídlišť se dochovaly i v Heřmanově Městci.

Jak jsem naznačila výše, židovské obce byly jednotky především náboženské (kdy duchovní hlavou obce byl rabín, který byl odpovědný za náboženský život v obci a za výuku Tóry a Talmudu), ale v neposlední řadě také správní, což zahrnovalo vybírání daní pro vrchnost, zajišťování vzdělání svých členů, dobrých sociálních a ekonomických služeb apod. Vznikaly autonomní instituce jak pro jednotlivé obce, tak pro celou židovskou komunitu v zemi.⁵ O správě tedy v jednotlivých obcích rozhodovalo představenstvo Jom ha-vaad, což je volená rada, jejíž členové jsou především hlavy rodin nebo zastupitele obcí. Scházeli se jednou za 2 - 5 let. Vydávali nařízení, redigovali již platná ustanovení nebo volili např. rabína tak, aby udrželi autonomii vnitřního života obce.⁶

Židovské právní předpisy se nazývají halacha. Skládají se z psané a tzv. ústní Tóry. V Tóře psané jsou principy, ze kterých se vychází. Ústní Tóra je rozvinutím psané a hovoříme zde o Mišně a Talmudu. Právní spory v náboženské obci řeší instituce židovského soudu,⁷ která má své kořeny už ve starověku. Zpočátku řešila spory jak světského, tak duchovního rázu, později se omezila jen na náboženské otázky. Proti rozhodnutí tohoto soudu nebylo odvolání. „K radikálnímu zásahu do pětisetleté tradice židovského zákonodárství na našem území došlo na počátku vlády Josefa II.: po zavedení všeobecného soudního řádu r. 1781 a po úpravě

---

⁴ In: PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha : Federace židovských obcí v České republice, 1993. 430 s. ISBN 80-900895-4-2. Str. 233.

⁵ Od 14. století funguje k těmto účelům instituce Kehal medina, která má větší význam až od 16. století.

⁶ Srov. PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 235-237.

⁷ Židovský soud = bejt din („dům soudu“).

soudnictví o tři roky později byli Židé v zemi – poprvé – podrobeni stejné jurisdikci jako křesťané.“⁸

Zmínila jsem, že Židé byli výteční obchodníci i řemeslníci. Řemeslo bylo vždy úzce spjato s obchodem, mohu jmenovat např. ševce, krejčí, sklenáře, truhláře, knoflíkáře, tkaničkáře, řezníky aj. Zpočátku podnikali spíše v dálkovém obchodě, ale postupem času pronikali a zapojovali se i do obchodu místního, který pak téměř ovládli, ale ne nadlouho. Židovští kupci přicházejí na české území v 10. století, ale již od konce 12. století smějí volně (bez omezení)⁹ obchodovat jen v rámci své obce, za jejími hranicemi byli tvrdě diskriminováni. Tento stav trval do počátku 16. století, kdy se Židé začali živit obchodem a řemeslem bez hranic, stejně tak, jako ostatní občané českých zemí. Obchod se tedy stal jejich hlavním zdrojem obživy. Tento příznivý stav vydržel pouze do konce 17. století. Od počátku 19. století se začala Židům volnost v obchodování pozvolna vracet, ovšem jen do roku 1939, kdy ztratili právo na normální obživu a všechen majetek byl zabaven.¹⁰

V souvislosti s obchodem a řemeslem bych nastínila i majetkové poměry v obci. Je obecně známo, že Židé nepatřili k příliš majetným osobám. V ghettech panoval velký nepoměr mezi bohatými a chudými. Valná část patřila k těm nemajetným až extrémně chudým.¹¹ „Představme si třeba přelidněnou židovskou čtvrť v Praze. Dnes na jejím půdorysu stojí 83 domů v deseti ulicích. Dříve jich tam bývalo kolem tří set i více v přibližně třiceti uličkách. V jediném domě přebývalo i přes sto osob, někdy dvě tři rodiny v jedné malé místnosti, rozdělené čarou na podlaze.“¹² Pravděpodobně z majetkových důvodů měli chudí Židé výjimku a nemuseli platit daně až do poloviny 18. století. Tato výsada jim byla posléze odebrána. Od poloviny 19. století se Židé dělili do dvou skupin. První

---

⁸ In: PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 257.

⁹ Mimo obec mohli obchodovat pouze s tím, s čím neobchodovali křesťané (jednalo se převážně o staré věci). Přísně zakázaný měli také podomní prodej čehokoli. Porušení tohoto nařízení se trestalo vazbou provinilce.

¹⁰ Srov. PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 197-231.

¹¹ Procentuálně se tento stav pohyboval mezi 70 a 90%.

¹² In: PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 259.

setrvala v ghettech a jejich bezvýchodný chudý stav se neměnil, druhá skupina odcházela do průmyslových center, kde se jejich sociální postavení zlepšovalo.

1.2 Pardubický kraj

Na jakékoli místo Židé přišli, zřizovali obce, stavěli synagogy, školy a zakládali hřbitovy. Jinými slovy se dá říci, že ctili a udržovali své tradice. Toto jednání muselo jednoznačně zanechat nějaké stopy, ať už v podobě kulturních památek nebo např. rukopisů. Mnoho židovských objektů bylo pod taktovkou různých politických režimů cíleně ničeno, ale díky hustému rozložení židovských obcí na našem území se podařilo více či méně tyto památky zachránit. Ve východních Čechách je dochovaných 37 hřbitovů, 29 synagog a 7 uzavřenějších sídlišť (Podbřezí – Skalka, Velká Bukovina, Zájezdec, Luže, Hroubovice, Heřmanův Městec, Nový Bydžov).¹³ Z čehož Pardubického kraje se týkají Zájezdec, Luže, Hroubovice a Heřmanův Městec. Dále v tom samém kraji můžeme nalézt další stopy židovského osídlení: Přelouč, Hoješín, Chrudim, Přestavlkvy, Dřevíkov, Hlinsko, Polička, Litomyšl, Svitavy, Jevíčko, Žamberk, Holice a také Pardubice.¹⁴

V krátkosti si tyto lokality představíme:

Zájezdec: Po zániku zdejší židovské obce byla zbourána škola i synagoga vybudovaná v empírovém slohu podle návrhu Tomáška z Chrudimi. Dodnes se zde nachází hřbitov se 115 dochovanými náhrobky, z toho asi 60 je ještě stojících.

Luže: se může pochlubit stále stojící a rekonstruovanou synagogou v barokním slohu s klasicistním štítem se 67 mužskými a 51 ženskými místy k sezení. Dochovány jsou i další prvky interiéru, především dřevěný svatostánek se dvěma orly po stranách, lustr a kované svícny. Velmi zachovalý hřbitov zdejší židovské obce vzdálený zhruba 1 kilometr se nachází na okraji lesa.

¹³ Podle V. Volavkové (Srov. PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 370.)

¹⁴ Srov. RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*. Pardubický kraj : Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje, 2006. 143 s. ISBN 80-86967-04-2. I následující nastínění zbylých památek v tomto kraji bude ze stejného zdroje.

Hroubovice: Budovy synagogy a školy byly v 80. letech 20. století zbourány. Zdejší synagoga měla pozoruhodnou nástavbu věže s hodinami, to měly všechny nekatolické stavby zakázány, aby nepřevyšovaly křesťanské kostely. Hřbitov sloužil i Židům z Chrástě u Chrudimi, náhrobky jsou dnes jen těžko čitelné.

Přelouč: Židovské pohřebiště ze 17. století bylo v 19. století zrušeno, nedochoval se ani jediný náhrobek. Na konci 19. století se zakládá hřbitov nový, ze kterého se dochovalo 20 náhrobků. V areálu městského hřbitova se nachází hromadný hrob devíti obětí tzv. pochodu smrti z vyhlazovacího tábora v Osvětimi z ledna 1945.

Hoješín: Modlitebna ve dřevěné chalupě z 19. století padla za oběť požáru, hřbitov byl zlikvidován na příkaz okresního hygienika. Hřbitov byl počátkem 20. století upraven na park, kde dnes můžeme vidět zbylých 7 pomníků.

Chrudim: Chrudimští Židé patřili pod židovskou obec v Heřmanově Městci, proto měli ve městě pouze modlitebnu, o které dnes už zmínky nemáme. Na židovském hřbitově stále pokračuje rekonstrukce a vzhledem k tomu, že je poměrně mladý (budován na konci 19. století), se náhrobky velmi podobají náhrobkům křesťanským.

Přestavlky: Tamní synagoga byla v roce 1920 přestavěna na rodinný dům. Zde máme zmínky o rituální lázni,¹⁵ ze které se zachovala pouze studánka. Hřbitov z konce 19. století je nyní zarostlý, zachováno je 70 náhrobků, z nichž pouze 6 stále stojí.

Dřevíkov: Zdejší budova bývalé synagoga stojí dodnes, ovšem je přestavěná na obytný dům. Obec měla svůj špitál, školu, která pod svými základy skrývala rituální lázeň. Hřbitov z počátku 18. století se stále rozpíná na okraji lesa.

Hlinsko: Hlinecká synagoga v novorománském slohu byla paradoxně postavena až po zániku místní židovské obce, dnes slouží jako muzeum. Hřbitov byl ve 20. století zdevastován a většina náhrobků rozkradena. Židovská obec v Praze se nyní snaží o jeho opravu.

---

¹⁵ Mikve = hebrejsky shromáždění vody = vodní nádrž s předepsaným množstvím vody (nejméně 762 litrů), určená pro rituální očistu. (In: PAVLINCŮVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, 2. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2003. 661 s. ISBN 80-7182-165-9. Str. 148.)

Polička: V této obci užívali pouze modlitebnu, která byla ve 20. století zbořena. Do konce 19. století neměli ani svůj vlastní hřbitov a pohřbívali nebožtíky v okolních. Na soudobém židovském hřbitově, který je nyní součástí komunálního, se nachází památník 78 obětem nacismu.

Litomyšl: Synagoga byla postavena až roku 1910 a v 70. letech byla zbourána z důvodu výstavby sídliště. Místní hřbitov je silně zdevastován, náhrobky povaleny, zdi zbořeny a nyní podstupuje rozsáhlou rekonstrukci.

Svitavy: Synagoga vystavěna podle plánů Ernsta Gotthilfa stála na místě dnešního autobusového nádraží. Protože Svitavy ležely v oblasti Sudet, toto místo postihl krutý židovský pogrom. Náhrobky ze hřbitova byly téměř všechny rozkradeny, zachovalo se jich okolo 40. Ve Svitavách fungovala od roku 1942 i pobočka německého koncentračního tábora „tábor pro muže židovského náboženství“ ve věku od 15 do 35 let. V tomto městě se narodil světoznámý Oskar Schindler.¹⁶

Jevíčko: V tomto městečku je dodnes zachována (samozřejmě po přestavbě) původní škola s mikví i druhá synagoga vybudována v klasicistním slohu, secesně upravena. První podlehla rozsáhlému požáru města. Hřbitov byl přestavěn na park a v okrajové části zůstal stát jen symbolický počet dochovaných stél.

Žamberk: I zde se dnešních dob dočkala synagoga v klasicistním slohu. Hřbitov je díky stálé péči rodáků a velké obnově nyní ve výborném stavu (v rámci možností – byla provedena restaurace obřadní síně a znovu vztyčeny náhrobky).

Holice: Této židovské obci se nikdy nepodařilo vystavět synagogu a zdejší modlitebna dnes již neexistuje. Hřbitov byl založen až roku 1922, byla využita pouze polovina zakoupeného místa a dochovalo se nám 22 náhrobků.

Pardubice: Právě z pardubického nádraží byly vypravovány transporty do koncentračních táborů pro Židy z okolí. Tamější obyvatelstvo židovské víry

---

¹⁶ „...kontroverzní zachránce asi 1200 Židů vězněných v koncentračních táborech... Pracoval jako obchodní cestující, vstoupil do nacistické strany NSDAP a stal se agentem abwehru. V okupovaném Polsku, kam se dostal s německým wehrmachtem, se stal majitelem továrny na smaltované nádobí v Krakově, kde zaměstnával levné pracovní síly z krakovského ghetta. Po jeho likvidaci v roce 1943 dostal Schindler povolení přesunout továrnu do Brněnce v blízkosti Svitav, kam dorazilo 800 mužů z tzv. Schindlerova seznamu a také ženy, které se pomocí úplatků podařilo zachránit z vyhlazovacího tábora v Osvětimi.“ (In: RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 104-105.)

nežilo údajně nikdy v uzavřeném ghettu. Synagoga byla postavena v pseudorománském slohu s orientálními prvky podle Františka Schmoranze,¹⁷ ale v 60. letech 20. století byla zdemolována. Dnes na jejím místě stojí pamětní deska připomínající jak synagogu, tak transport do Terezína. Dochován je židovský hřbitov s památníkem se jmény 542 pardubických obětí holocaustu.

---

¹⁷ Stejný architekt navrhoval i dnešní synagogu v Heřmanově Městci, viz. Kapitola 3. Synagoga.

2. HEŘMANŮV MĚSTEC

Město Heřmanův Městec leží ve východních Čechách, zhruba 9 kilometrů vzdušnou čarou na západ od Chrudimi, 12 kilometrů jihozápadně od Pardubic a pojímá kolem 5 000 obyvatel. Tento kout České republiky je podle mého trochu zapomenutý, turisté většinou jen objíždí kulturní památky v okolí. Ale kdo si přeci jen udělá výlet do Heřmanova Městce nebo pouze projíždí, je přímo ohromen, troufám si říci, až pohádkovou krásou města.

První zmínka o Heřmanově Městci pochází z roku 1325, kdy už měl statut městečka. Zmínka se týká zejména rozdělení majetku občanů. Ale kdy byl Městec založen přesně nevíme. Můžeme se jen domnívat, že vzniklo někdy kolem roku 1280 za působení východočeského lokátora Gottfrieda, kdy se z jednoculicové obce stalo obchodní centrum širokého okolí. Tímto místem totiž procházela Trstenická stezka vedoucí z Moravy do Prahy. Původně stezka jen obchodní, později využívaná vojáky, kteří po sobě zanechávali nezahladitelné stopy v podobě zabíjení nevinných a vypalování domů. Město bylo panské a z jeho majitelů můžeme jmenovat například rody Andělů z Ronovce, Oprštorfů z Dubu, Žerotínů, Berků z Dubé, Šporků a jako poslední Kinští.¹⁸

2.1 Židovské osídlení

Jak jsem se již zmínila, starou ulicovou ves, nazvanou zřejmě Mrdice,¹⁹ dal přebudovat v městečko její majitel Heřman z Mrdic právě kolem roku 1280. K tomuto úkolu si na pomoc povolal známého lokátora Gottfrieda, který k umístění města využil potoku Podolky a Konopky. A to z toho důvodu, aby

---

¹⁸ Srov. *Oficiální stránky města Heřmanův Městec* [online]. Heřmanův Městec: Městský úřad, [cit. 2008-05-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.hermanuv-mestec.cz>>.

¹⁹ V knize: KABELÁČ, J. *Židé a židovské památky v Heřmanově Městci* 2. vyd. Heřmanův Městec: Společnost ochránců židovské kultury v Heřmanově Městci, 1992. 12 s. ISBN neuveveno. je zaznamenáno, že tato ulicová ves mohla být také Černá, ovšem o „Černé“ je zmínka pouze v této jediné publikaci.

každý dům v nově rozmístěných ulicích byl zásoben užitkovou vodou. Prvními osadníky, pravděpodobně ve 13. století, byli vedle českého obyvatelstva také Němci, kterým se v té době říkalo ovšem také Židé. Prokazatelné židovské osídlení bylo v Heřmanově Městci v 15. století. V 16. století byla založena i židovská náboženská obec.

Jedná se o jedno z nejstarších židovských osídlení na Chrudimsku, protože je doloženo již před rokem 1450. Židovské osídlení bylo zpočátku téměř nepatrné. Postupně a pozvolně se ale jistě rozrůstalo. V 15. století měli tamní Židé pravděpodobně již svůj hřbitov a synagogu. K obývání byly na počátku Židům přiřazeny domky v ulici „Jugengasse“, dnes Kostelecké. Nesměli se v žádném případě usidlovat ve vnitřní části města, a proto byla tato ulice původně oddělena od města branou. V roce 1623 postihl Heřmanův Městec obrovský požár, který zasáhl téměř celé město, tudíž byli Židé přesunuti do ulice Pardubické, známé později jako Židovská.²⁰ Požár postihl i synagogu a jelikož v té době byla zhotovena pouze ze dřeva, shořela téměř celá. Později se užívala až do roku 1940, kdy byla židovská náboženská obec v Heřmanově Městci zrušena.

„Židovská obec vznikla v Heřmanově Městci na počátku 16. století, v roce 1570 zde žilo 10 židovských rodin.“²¹ (Počet Židů dosáhl svého maxima v roce 1848, kde zde žilo 840 občanů hlásících se k židovské víře, viz. níže.)

Poloha města byla velice příznivá pro rozvoj obchodu právě díky Trstenické stezce, tedy hlavnímu tahu pro obchodní karavany. „Kolem roku 1450 byl Heřmanův Městec „nejprůmyslovějším“ městem, chrudimského kraje. Byly zde již pivovary, mlýny, pekárny a vedle zemědělství kvetla zde řemesla jako koželužství, tkalcovství, hrnčířství a mnoho dalších. V tu dobu připomínají se v městečku již židé živící se hlavně obchodem a půjčováním peněz zvláště šlechtě.“. Velké oblibě se těšilo také obuvnictví. Traduje se rčení o Heřmanově

---

²⁰ Srov. *Oficiální stránky města Heřmanův Městec* [online]. Heřmanův Městec: Městský úřad, [cit. 2008-05-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.hermanuv-mestec.cz>>.

²¹ In: RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 35.

Městci: „Já jsem z města toho, kde je bot a Židů mnoho.“²² Je doložena i existence ševcovského cechu z roku 1553, obuvníci byli v drtivé většině Židé, vyráběli jak dámskou, tak pánskou obuv a své dílny měli převážně v Židovské ulici. Z firem bych mohla jmenovat například podnik Adolfa Falka, Terezie Kačerové nebo Adolfa Löwita, jehož firma se udržela až do deportace v roce 1942. Dále stojí za zmínku rozvinutý textilní průmysl, především firma Hochner, která fungovala do roku 1934.²³ Obyvatelé však museli odevzdávat určitý roční plat majiteli panského města. Původně nesměli provozovat žádná řemesla, ani se nesměli živit zemědělstvím, mohli pouze obchodovat například s kůží, vlnou a peřím. Později půjčovali peníze na vysoký úrok, jak je zmíněno výše, převážně šlechtě.

Za panství hrabat Šporků se Židům dařilo výborně, dalo by se říci. Již první z tohoto rodu, pan hrabě Jan Karel Špork, dal svolení k výstavbě nové synagogy tentokrát již z kamene na stejném místě jako před požárem, tedy jižně od hlavního náměstí. Tato poloha však později nevyhovovala a synagoga musela být zbourána.²⁴ V této době došlo také k rozšíření hřbitova, který je ještě dnes umístěn na okraji bývalého ghetta (celkem byl hřbitov rozšiřován čtyřikrát až do roku 1723). I počet židovských obyvatel postupně vzrůstal. Asi největší vzestup se uskutečnil po roce 1680, kdy Heřmanův Městec zasáhla morová epidemie, která způsobila obrovský pokles počtu obyvatel. Z toho důvodu v roce 1686 povolala tehdejší vrchnost, pan hrabě Jan Karel Špork, do zpustlých domků v Židovské ulici Židy s okolím. Na konci 17. století tedy výrazně vzrostl počet obyvatel v Heřmanově Městci. Po takovémto nárůstu obyvatel bylo Židům povoleno se usazovat i v těsném okolí jim přiřazené ulice. Tak vzniklo Židovské město, které mělo vlastní správu a starostu, soudní právo, městskou knihu, vlastního purkmistra, policii, obecního radního i lékaře. Poté je Heřmanův Městec uveden i jako sídlo krajského rabína. V roce 1724 tu bylo již 277 Židů, což představovalo asi 63 rodin. Židé se nesměli usazovat ve vnitřním městě

²² In: RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 42.

²³ Srov. Tamtéž str. 42-43.

²⁴ Více o osudech synagog v Heřmanově Městci naleznete v kapitole třetí: „Synagoga“.

a Židovská ulice jim byla už v 18. století příliš malá. Začali tedy obydlovat opuštěné domy právě v okolí této ulice a vzniká tak Židovské město. Základy pozdějšího ghetta byly položeny v 17. století a od 18. století o něm máme již záznamy. Hlavním zdrojem je Translokační reskript z roku 1726, kde bylo Židovské město přímo ghettem vyhlášeno. Ghetto bylo odděleno třemi závorami od města samotného, které se ráno otevíraly, večer a na svátky se zavíraly. Židé směli bydlet pouze v ghettu a nikde jinde, proto nesměli být přistiženi v noci ve městě. Zřízením ghetta byla zrušena židovská samospráva, právní, soudní a vojenské záležitosti podléhaly vrchnosti. V této době mnozí Židé přestupovali na katolickou víru, aby si zpět získali stejné společenské postavení jako před vytvořením ghetta. Ale nikdo nedosáhl stejného uznání jako před tím.²⁵

I počátkem 19. století jejich počet stále stoupal. Císařovna Marie Terezie se snažila pomoci Židům v jejich obtížném životě po boku křesťanských obyvatel. Obnovila jejich práva, chtěla je začlenit zpět do společenského života, ale její příkazy a zákazy zůstaly bohužel pouze teorií. Až v roce 1848 přestávají být Židé uzavíráni a utlačováni a začíná jejich volný pohyb. V tomto roce bylo v Heřmanově Městci 840 obyvatel židovské víry. O rok později se přestěhovává do města první odvážlivec z židovských řad: „Jako první se usadil v Čáslavské ulici Salomon Spitz v r. 1849, koncem 19. století již náleželo Židům 15 domů na Palackého náměstí.“²⁶ Tento krok se samozřejmě neobešel bez protestů, avšak tímto končí „věznění“ Židů a z ghetta se stává židovská městská čtvrť. Následuje jejich stěhování do větších průmyslových center, tím pádem ubývá Židů z městečka. V roce 1859 zbývá ve městě něco málo přes 700 Židů, což byla necelá pětina všech obyvatel.²⁷ Soužití Židů s křesťanskými obyvateli v Heřmanově Městci bylo poklidné až do vstoupení v platnost Norimberského

---

²⁵ Srov. *Oficiální stránky města Heřmanův Městec* [online]. Heřmanův Městec: Městský úřad, [cit. 2008-05-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.hermanuv-mestec.cz>>.

²⁶ In: RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 37.

²⁷ I v okolních obcích se počet obyvatel pohyboval podobně v průběhu let (Srov. RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 60, 64.), např.:

Přestavky: V roce 1825 bylo obsazeno 154 občany židovské víry 17 domů, v polovině 19. století tvořili židé asi 1/3 obyvatel.

Zájezdec: Po sčítání lidu v roce 1837 žilo 37 židovských rodin ve 20 domech, v polovině 19. století se počet domů zvýšil na 24, což odpovídalo také 1/3 obyvatel obce.

zákonu roku 1935, kdy byli Židé úplně vyřazeni z veřejného života a byli zbaveni všech lidských práv.

2.2 Perzekuce Židů

Nemáme téměř žádné doklady o tom, jaké měli Židé v Heřmanově Městci postavení a jak se s nimi zacházelo. Z doložené historie můžeme jen soudit, že byli často obviňováni z podvodů při obchodech nebo z lichvaření. Ale od začátku ve větší či menší intenzitě byla vidět snaha izolovat je od křesťanského obyvatelstva. Rokem 1727 přichází nařízení o výstavbě ghett a spolu s ním i ztráta samosprávy a volného pohybu.²⁸ Výše jsem se zmínila, že Marie Terezie se zasadila o obnovení občanských práv Židům, ale ve větší míře to bylo snahou marnou. Všeobecné rovnoprávnosti dosáhli až rokem 1848 a 1860. Po roce 1890, kdy byl vydán zákon o židovských náboženských obcích, jich většina zanikla, hlavně těch venkovských malých. „V Heřmanově Městci vznikla židovská náboženská obec, k níž patřily obce Chrudim, Hoješín, Hroubovice, Zájezdec, Přestavlky, za první republiky čítala tato obec kolem 500 věřících. Rabín sídlil v Heřmanově Městci a do ostatních obcí dojížděl. V roce 1930 již žilo v samotném Heřmanově Městci jen 54 Židů...“²⁹ Tehdy mezi křesťany a Židy nebyly žádné velké rozepře, přispěl k tomu hlavně tamější rabín dr. Isak Folkmann.

V roce 1939 začíná Židům nejkrutější období, ovšem v Heřmanově Městci toho byli prozatím ušetřeni. Poté byli nuceni nosit žluté hvězdy, nesměli navštěvovat žádné kulturní akce, nesměli se vzdělávat a bylo jim zakázáno i obchodovat. Vlastně byli zbaveni naprosto všech lidských práv. 3. prosince se všichni Židé z Heřmanova Městce začínají přesouvat do heřmanoměstecké židovské obce v Pardubicích. Z Pardubic bylo deportováno transportem dne

---

²⁸ Vyvrcholení perzekuce začíná od roku 1939. Jako důkaz zařazuji do příloh (příloha I) 2 dokumenty městského úřadu. Prvním je vyhláška ze dne 12. září 1941 hlásající zákaz vstupu a používání knihoven. Druhý dokument je potvrzení o zabavení majetku židům v Heřmanově Městci.

²⁹ In: RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 42.

5. 12. 1942 do Terezína celkem 60 osob, ale zpět se vrátili jen tři ženy.³⁰ Po světových válkách nebyla snaha o udržení židovských obcí ani o záchranu památek. Až v roce 1989 se začínají památky znovu oživovat a opravovat.

2.2.1 Oběti druhé světové války³¹

Stejně tak, jako většina měst, bylo i židovské obyvatelstvo v Heřmanově Městci dostiženo německou okupací a druhou světovou válkou. Jak jsem stručně popsala výše, téměř všichni Židé, kteří žili v klidu v Heřmanově Městci po mnoho staletí, zahynuli v koncentračních táborech a na popravistiích v průběhu pár let. Ti, co nezahynuli, byli vězněni a nuceni snášet útrapy při nelidském pracovním nasazení v Německu.

Oběti z Heřmanova Městce, tedy těch, kteří měli za poslední své bydliště právě toto město, bylo 56 (plus dalších zhruba 11, o kterých se zmíním dále). Jedná se o občany, kteří byli buďto převezeni do nacistických koncentračních táborů nebo byli zatčeni. Hrůzné je, že mezi těmito 56 občany byly 3 osoby starší osmdesáti let a 11 dětí ve věku od pěti do sedmnácti let.

Téměř všichni prošli terezínským ghettem, kromě čtyř zatčených. „Převážná většina přijela do Terezína 5.12.1942 transportem Cf z Pardubic, jen Bassovi a R. Österreicher transportem Cg o čtyři dny později a Vilém Pokorný 24.10.1942 transportem Ca z Prahy. Ti, kteří v Terezíně nezemřeli, byli později transportováni do Osvětimi těmito transporty: By 26.10.1942, Cq 20.1.1943, Cr 23.1.1943, Dl, Dm 6.9.1943, Dr 15.12.1943, Eb 18.5.1944, Eq 12.10.1944.“³² Tyto datумы odjezdů transportů jsou u většiny shodné s datumem úmrtí, neboť jsou to poslední známé datумы jejich osudů. V koncentračních táborech v drtivé

---

³⁰ In: RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 42.

³¹ Srov. VÝBORNÝ, J. Oběti druhé světové války z Heřmanova Městce a jejich památníky. *Chrudimské vlastivědné listy*, 1996, roč. 5, č. 4, s. 1 – 3. Str. 1-3.

³² In: VÝBORNÝ, J. Oběti druhé světové války z Heřmanova Městce a jejich památníky. *Chrudimské vlastivědné listy*, str. 1.

většině zahynuli v plynových komorách nebo vyhladověním a vysílením při pracích. Zpět se vrátily pouze tři ženy.³³

Kromě těchto 56 občanů zemřeli v koncentračních táborech ještě další 2 obyvatelé, kteří neměli trvalé bydliště v Heřmanově Městci bezprostředně před deportací. Prvním byl Rudolf Kačer, narozený 15. 11. 1880, který byl převezen transportem AE 4 z Prahy do Terezína, kde 28. 4. 1945 zemřel. Druhou osobou byla Erika Reichlová, narozena 30. 8. 1930. Do Terezína byla ve svých dvanácti letech deportována 8. 9. 1942 transportem Bf z Prahy. Poté byla přesunuta do Osvětimi transportem Et 23. 10. 1944, avšak odtud se již nevrátila.

Mezi občany Heřmanova Městce jsou další oběti v podobě politických vězňů, kteří byli stíháni pro ilegální činnost díky jejich politickému přesvědčení. Byl to Rudolf Rozsypal, narozený 31. 1. 1904. Živil se jako obuvník, byl členem obecního zastupitelstva a funkcionářem v místních dělnických organizacích. Dne 27. 9. 1940 byl zatčen a krutě vyslýchán ve věznici gestapa v Pardubicích v souvislosti s ilegální komunistickou činností. Poté byl převezen do koncentračního tábora v Osvětimi a dne 2. 6. 1942 zavražděn v plynové komoře. Druhým politickým vězněm byl František Šimonka, narozený 10. 9. 1903, který se živil jako strojní zámečnický. Byl členem obecního a osadního zastupitelstva a vystupoval jako funkcionář dělnické tělovýchovy. Stejně jako Rudolf Rozsypal byl stíhán za ilegální komunistickou činnost, nelidským způsobem vyslýchán a nakonec odsouzen ke čtyřem a půl letům vězení. Po vypršení trestu dne 1. 4. 1945 však nebyl propuštěn na svobodu a při pochodu smrti byl zastřelen.

Hněv nacistické okupační moci padl i na ty, kteří se snažili zásobovat židovské obyvatelstvo jídlem. Jednalo se především o mlynáře, zemědělce a řezníky. Všichni měli přidělené potravinové lístky a jiný příjem potravin nemohli nacisté tolerovat. S tímto spojené aktivity byly vyhodnoceny jako sabotáž válečného hospodářství. V Heřmanově Městci byli dostiženi především řezníci. Josef Just, narozený 15. 2. 1900, byl v květnu roku 1943 převezen na gestapo nejdříve do Hradce Králové, poté do Prahy na Pankrác. Spolu s ním bylo odvezeno dalších přibližně 20 řezníků a osob z Heřmanova Městce, stíhaných pro sabotáž

---

³³ Seznam obětí deportovaných těmito transporty je uveden jako příloha II.

válečného hospodářství. Josef Just byl krutě vyslýchán a mučen. Dne 3. 4. 1944 byl odsouzen k smrti. Tento den vážil už pouhých 37 kilogramů. Rozsudek nad Josefem Justem byl vykonán dne 15. 6. 1944. „Stejný osud postihl i další řezníky z okolních vesnic, paní Emilii Minaříkovou z Kostelce, Bedřicha Krásu ze Stojic a Antonína Štěpána z Načeši. Návrat z osvobozeného koncentračního tábora nepřežil také Emanuel Hlína, řezník, který byl zatčen již dříve. Narodil se 22. 12. 1914 v H. Městci č. 167, zemřel 8. 10. 1945 v Praze Podolí. Pohřben byl v H. Městci.“³⁴

Mezi oběti patří i letec československé armády Karel Svoboda, který pomáhal parašutistům při ukrývání a provozu radiostanice Libuše. Ta za okupace zprostředkovávala ilegální spojení s Londýnem. Byl zatčen dne 21. 6. 1942 a 2. 7. 1942 popraven v Pardubicích.

K obětem druhé světové války musíme připočítat i čtyři občany města. Smrt jim způsobila munice, kterou odhodila německá armáda na ústupu – dělník František Kratochvíl († 11. 5. 1945), školák Josef Hubáček († 15. 5. 1945 ve 13 letech), dělník Oldřich Kraus († 6. 6. 1945) a František Jiráček, holič († 6. 6. 1945). V neposlední řadě bych zmínila ještě osud Josefa Pavlíka, který se živil jako grafolog a jasnovidce, narozený 12. 10. 1899. Ten předpovídal porážku Němců. Za tyto své názory a předtuchy byl zatčen a domů se už nevrátil.

Jako židovské oběti druhé světové války jsou všechna tato jména zaznamenána na stěnách Pinkasovy synagogy v Praze mezi jmény 77 000 Židů z Čech a Moravy, kteří zahynuli v nacistických koncentračních táborech.

Jméno Heřmanova Městce je také vytesáno v Jeruzalémě v Údolí zaniklých židovských obcí vedle jmen ostatních měst vyhlazených nacisty.

Samozřejmě ve městě samotném jsou též zaznamenány jména zavražděných nebo tragicky zesnulých. „Po dlouhá léta bylo ve výroční den osvobození upravováno v kostele sv. Bartoloměje v H. Městci pietní místo s nápisem: „Za

---

³⁴ In: VÝBORNÝ, J. Oběti druhé světové války z Heřmanova Městce a jejich památníky. *Chrudimské vlastivědné listy*, str. 3.

padlé hrdiny a národní mučedníky“ spolu se jmény zahynulých občanů“.³⁵ Ve městě jsou v současné době dvě pamětní desky. První nese nápis: „Obětem druhé světové války“, je dílem z roku 1966 a je vyrobena z černého kamene akademickým sochařem Dobromilem Zahradníkem z Pardubic.³⁶ Roku 1995 byla umístěna v Hálkově ulici před zdí starého hřbitova. Druhý pomník s nápisem: „Pamatce našich spoluobčanů židovské obce heřmanoměstecké – mučedníkům válečných let 1939-45. Společnost přátel židovské kultury – 29. 11. 1992 – město Heřmanův Městec.“ je umístěn na zdi márnice židovského hřbitova.

2.3 Poslední rodiny z Heřmanova Městce

„...Lidé však vždy měli, mají a budou mít svou víru a naději. A to je hlavní. Neboť pokud člověk v nic nevěří, pak je buď mrtvý nebo není člověkem...“³⁷

Lidem z Heřmanova Městce byla v průběhu staletí několikrát vypálena synagoga se školou a zničen hřbitov. Byli zatlačeni na okraj společnosti, ale přesto se nevzdávali a drželi se své víry. Dnes, hlavně díky svobodě náboženství, jsou zbylé památky nově zrestaurovány. Avšak není už nikdo, kdo by je navštěvoval pro účely, pro které byly stavěny. Podívejme se tedy ještě o kousek zpátky na poslední obyvatele Heřmanova Městce, kteří se hlásili k židovské víře.

Jak jsem poznamenala již v úvodu, poslední občan židovského původu, pan Ladislav Mareš, bohužel minulý rok zemřel. Sama jsem se s ním jednou setkala, ale informace, o které jsem tehdy stála byly příliš okrajové. Musela jsem tedy zapátrat spolu s jeho pravou rukou, paní Marií Hrstkovou, která má v současné době na starosti provázení zájemců po synagoze. Ovšem nejcennějším přínosem je projekt zvaný Zmizelí sousedé,³⁸ který pátral již přede mnou po posledních židovských rodinách.³⁹

---

³⁵ In: VÝBORNÝ, J. Oběti druhé světové války z Heřmanova Městce a jejich památníky.

Chrudimské vlastivědné listy, str. 3.

³⁶ Fotografie této pamětní desky je zařazena v přílohách (příloha III)

³⁷ In: ČERNOVSKÁ, A.; RYCHNOVSKÁ, V.; TEPLÁ, K. aj. *Příběh z Heřmanova Městce*, Praha : Jalna, 2006. 32 s. ISBN 80-86889-43-2. Str.4.

³⁸ „Zmizelí sousedé“ je projekt, který mladým lidem ve věku 12-18 let nabídl samostatnou práci, která spočívala ve vyhledání příběhů lidí, kteří žili před 2. světovou válkou v harmonii s okolím.

Nejvíce prosvětlen je příběh Anny Pipalové, která byla nevlastní sestrou pana Ladislava Mareše. On sám tedy poskytl valnou část informací. Narodila se 5. května 1915 manželům Hermíně a Josefu Fuchsovým v Heřmanově Městci. Základní vzdělání získala v Praze na internátní židovské škole, poté pokračovala ve studiu na lyceu v Praze. Zde složila zkoušku z anglického, francouzského a také německého jazyka. Po studiu působila jako vychovatelka v židovských rodinách převážně v Uherském Hradišti, kde poznala svého budoucího manžela, Emila Pipala. Ten se narodil ve Vídni 31. července 1899. Jeho rodina se po nějaké době přestěhovala do Uherského Hradiště, proto se seznámili zde. V té době byl dobrovolníkem v armádě Československé republiky. V Uherském Hradišti se také v roce 1938 vzali, ale je znám pouze rok, protože německý starosta města po konci války zničil téměř všechny židovské i civilní matriky. Dne 24. srpna 1939 se jim narodila dcerka Jitka. Emil Pipal se v té době aktivně podílel v sabotážní skupině „Obrana národa“, což se mu nevyplatilo. Dne 13. ledna 1940 byl zatčen a uvězněn gestapem. Anna Pipalová s dcerou Jitkou se vrátily k matce do Heřmanova Městce. Stále si s Emilem dopisovali až do roku 1942, kdy jí z dnešní polské Wroclawi přišel dopis s rozloučením a poslední vůlí. Dne 6. listopadu 1942 byl ve Wroclawi popraven za velezradu proti německé říši. Po smrti byl hozen do hrobu označeným pouze číslem. Jeho hrob se bohužel nedochoval, protože byly později zničeny. Osud Anny a Jitky nebyl o nic růžovější. Koncem roku 1942 dostali obě předvolání na shromáždění do Pardubic. Odtud byly transportem Cf dne 5. 12. převezeny do terezínského ghetta. Dva roky zde snily o návratu domů, ale jen do okamžiku obdržení převodu do vyhlazovacího tábora v Osvětimi.

Cílem je, aby bylo pátráno po studentech té samé školy (nebo školy v blízkém okolí), ze které jsou žáci zapojeni do projektu. Viz ČERNOVSKÁ, A.; RYCHNOVSKÁ, V.; TEPLÁ, K. aj. *Příběh z Heřmanova Městce*.

Projekt byl koordinován Vzdělávacím a kulturním centrem Židovského muzea v Praze ve spolupráci s občanským sdružením Zapomenutí.

Celá kapitola 2.3 Poslední rodiny z Heřmanova Městce tedy vychází primárně z tohoto projektu.

³⁹ Projekt začal pátrat právě od Ladislava Mareše zpět v čase a dokázal sepsat rodokmen pana Mareše čtyři generace zpátky (příloha IV). Myslím si, že v po hromadném ničení dokumentů a záznamů z matriky je toto víc než úspěšné. Ovšem smutné je, že již žádnou jinou rodinu z Heřmanova Městce nemůžeme takto doložit. Objevují se jen zprávy o jednotlivých občanech nebo manželských párech, tím však všechny souvislosti mezi obyvateli končí.

Všechny jejich naděje skončily 12. 10. 1944, kdy byly v plynové komoře zavražděny.

V kapitole 2.2.1 Oběti druhé světové války jsem napsala, že ze všech lidí odvezených do nacistických táborů se vrátili pouze tři ženy. Jednou z nich byla maminka Anny Pipalové – Hermína Marešová, za svobodna Brozanová. Hermína se narodila 20. 10. 1892 v Heřmanově Městci. Celá jejich rodina se živila sběrem a prodejem peří. Hermína chodila nejprve do místní německé školy a posléze se vyučila švadlenou. Dne 13. září 1914 se vdala za Josefa Fuchse, příslušníka židovské náboženské obce v Heřmanově Městci, se kterým měla dcerku Annu. Už za první světové války nastoupil Josef Fuchs k 21. pěšímu pluku na ruské bojiště. V té době byl zajat a po válce se domů nevrátil. Na popud manželky Hermíny byl po řádném pátrání prohlášen za mrtvého s účinností od roku 1912.⁴⁰ Následně bylo anulováno i jejich manželství. Hermína se v roce 1925 znovu provdala. Manželem se stal Jaroslav Mareš, se kterým se Hermíně narodili další tři děti: Hermína, Jaroslav a Ladislav.⁴¹ Jaroslav Mareš zemřel v roce 1931 pravděpodobně na následky nedoléčené tuberkulózy a Hermína zůstala na čtyři děti sama. I v této ne příliš příznivé době zajistila svým dětem kvalitní vzdělání. Koncem roku 1942 přišlo předvolání do Pardubic, kam Hermína odjela s nejstarší dcerou Annou a vnučkou Jitkou. Dalším třem dětem předvolání nepřišlo, protože nebyli zapsané v židovské matrice. Hermína pracovala rok v Terezíně jako hospodyně u doktora Becka, poté byla přemístěna do Osvětimi, kde jí bylo vytetováno číslo 71 292. Od 3. března 1945 do dubna téhož roku byl jejím domovem koncentrační tábor Bergen-Belsen, kde se dočkala osvobození. Přijel si pro ni syn Ladislav, který spolu s Hermínou odvezl i dvě její kamarádky: Ruth Hischovou a Annu Taussigovou. Hermína se po tak otřesné zkušenosti, jakou koncentrační tábor bezesporu je, rychle zotavila a se vší péčí se starala o své děti. Zemřela v roce 1976 v chrudimské nemocnici na zánět plic ve svých 84 letech.⁴²

---

⁴⁰ Dokument prohlašující Josefa Fuchse za mrtvého naleznete jako přílohu V.

⁴¹ Na rodinnou fotografii zachycující rodinu Marešovu (Hermínu Marešovou/Brozanovou, Jaroslava Mareše ml., Annu Pipalovou, Hermínu Marešovou ml., Jaroslava Mareše st. a Ladislava Mareše) můžete nahlédnout do přílohy VI.

⁴² Společný náhrobek Marie Brozanové (roz. Schückové), Jaroslava Mareše, Hermíny Marešové a Ladislava Mareše – příloha VII.

3. SYNAGOGA

V České republice je momentálně zhruba 200 synagog,⁴³ z nichž pouze několik⁴⁴ slouží jejím původním účelům. Některé byly opraveny a slouží jako kulturní stánky, jiné upadly v zapomnění nebo důsledkem nedostatku finančních prostředků chátrají. Podobný osud mohl postihnout i heřmanoměsteckou synagogu nebýt p. Ladislava Mareše, který se zasloužil o rekonstrukci a pozvednutí všech židovských památek v Heřmanově Městci.

3.1 Vznik a význam synagog

Otázkou je, proč a kdy vůbec vznikaly synagogy a synagogální bohoslužby, když existoval Chrám.⁴⁵ Po Jóšijášově reformě panovalo přesvědčení, že smí existovat pouze tento jeden chrám, ovšem realita byla jiná, když sám Šalamoun postavil chrám další.⁴⁶

Základy synagog dalo pravděpodobně exilní období, kdy se Židé shromažďovali mimo Chrám. Nejstarší zmínku o synagoze máme ze 2. až 3. století př. Kr., kdy se používal termín *proseuché*. Usuzujeme tak z nápisu na synagoze: „Pro krále Ptolemaia a královnu Bereniké, jeho sestru a manželku, a jejich děti věnovali Židé tuto *proseuché*.“⁴⁷ Tento termín byl použit také na papyrech z Egypta ze stejného období.

Pojem synagógé se začal používat v 1. století po Kr., kdy se objevil v nápise zakladatele synagogy Theodota: „Theodotos, syn Vettena, kněz a představený synagógy, syn představeného synagógy a vnuk představeného synagógy, založil

---

⁴³ V druhé polovině padesátých let 20. století bylo zjištěno 313 synagog na území Čech a Moravy.

⁴⁴ Doslova tři: Jeruzalémská a Staronová v Praze a synagoga na Skořepce v Brně.

⁴⁵ Tímto myšlen chrám v Jeruzalémě, který byl uctíván jako místo božského přebývání, tedy pozemský protějšek nebes.

⁴⁶ Chrám byl postaven v Aradu, jižním městě Judska. Svým uspořádáním byl velmi podobný chrámu v Jeruzalémě.

⁴⁷ In: SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*, Přel. ThDr. J. Slabý, 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 1999. 285 s. ISBN 80-7021-303-5. Str. 112.

tuto synagógu k předčítání Zákona a ke studiu přikázání, stejně tak i hospic, pokoje a zařízení pro zásobování vodou.“⁴⁸

Zhruba od 2. – 3. století po Kr. se objevují první zmínky o synagoze jakožto svatém místě. Je to následek zbourání Chrámu v roce 70. Synagoga tedy funguje jako náhrada. Židé se zde setkávali, aby se modlili, učili i oslavovali. Kolem 6. století mizí ze synagog figurální výtvarná díla, dochází k redakci babylonského Talmudu, spolu s tím k pozměnění liturgie a hlavně k posílení židovského sebevědomí. „Ze „svatého místa“, zvaného též „*sancra sinagoga*“ se stala *schola Iudaeorum*, „židovská škola“, jak byly synagógy od té doby označovány. Jako místo modliteb a učení, především však místo setkávání, zůstaly centrem všech židovských obcí a zachovaly si tuto funkci dodnes.“⁴⁹

3.2 Osudy heřmanoměstské synagogy

Podle ústní tradice měli Židé v Heřmanově Městci svojí první dřevěnou modlitebnu již na konci 15. století. Údajně stála jižně od hlavního náměstí v Kostelecké ulici, dnes Pokorného, v centru tehdejších židovských domků. Požár v roce 1623 zničil jak ji, tak téměř celé město. Jak jsem již zmínila ve druhé kapitole, pan hrabě Jan Karel Špork (a vlastně všichni Šporkové vlastníci Heřmanův Městec) byl k městu i tamějším Židům velkorysým pánem. Krátce po koupi panství jim dal povolení vystavět si synagogu novou. Ta byla vybudována jednou stranou obrácena k náměstí na začátku Židovské ulice (dnešní Havlíčkovy), kam bylo židovské obyvatelstvo po požáru přesunuto. Ovšem v roce 1727 se objevuje nařízení⁵⁰ o dodržování vzdálenosti židovských obydlí od křesťanských kostelů. Jelikož byla synagoga v přímém dosahu kostela sv. Bartoloměje, stojícím přímo na hlavním náměstí, musela být zrušena.

---

⁴⁸ In: SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*, str. 112.

⁴⁹ Tamtéž str. 114.

⁵⁰ Translokační reskript.

Nová lokalita barokní synagogy byla vyměřena v místech nyní už kolem roku 1728. Ovšem ta byla vystavěna až v roce 1760.⁵¹ Na základní kámen⁵² údajně poklepal sám hrabě Jan Václav Špork. „Do té doby i jako modlitebna slouží nejspíše dům čp. 34/II zvaný Rabienerwohnung.“⁵³ Doba byla pro Židy velmi příznivá, proto synagoga již nevyhovovala prostorem pro stále se zvyšující počet obyvatel židovské víry. Nejen že neměli dostatečný počet míst k sezení, ale o některých svátcích museli stát Židé ve vchodu a dokonce i venku před synagogou. V roce 1870 si tedy stará barokní synagoga vyžadovala přestavbu. Výstavba nové, tentokrát již v novorománském slohu, byla provedena od úplných základů pod dohledem slatiňanského stavitele Františka Schmoranze, který byl projektantem i stavitelem.⁵⁴ Náklady činily 15 051 zlatých a do jaké podoby ji vystavěli můžeme vidět ještě dnes v ulici Havlíčkově, č. p. 809, asi 150 metrů severovýchodně od hlavního náměstí.⁵⁵ Původně se plánovalo, že se synagoga jak rozšíří, tak zvýší. Zde ovšem projektanti narazili na odpor katolických duchovních. Ti nemohli připustit, aby byl tento objekt vyšší než kostel sv. Bartoloměje stojící na hlavním náměstí. Tudíž i po přestavbě synagoga nepojala všechny Židy. Jako zlatý hřeb rozšiřování byly na východní štít umístěny kamenné desky s vytesaným desaterem.⁵⁶ Pod nimi byl umístěn hebrejsky psaný čtvrtý verš stého žalmu: „Vstupujte v brány Jeho s díky, v síně Jeho s chválou, děkujte Mu, oslavujte Jeho jméno.“⁵⁷ který přeložil tehdejší rabín Dr. Isak Folkmann. Ústní tradice v Heřmanově Městci říká, že aby byla synagoga přeci jen vyšší než kostel sv. Bartoloměje, byla za desky s desaterem tajně umístěna úzká (téměř neviditelná), ale dlouhá věžička, které si žádné oko katolíka nevšimlo. V polovině 19. století začala synagoga místním Židům opět dostačovat, neboť se mladí stěhovali do ekonomičtějších míst.

---

⁵¹ V dokumentech naleznete jako rok začátku výstavby i roky 1728 a 1729, ale jsou to jen data plánek, synagoga se začala stavět později, až ve zmíněném roce 1760.

⁵² Nová barokní synagoga byla kamenná, pravděpodobně díky poučení z předchozího požáru o odolnosti dřevěných budov vůči ohni.

⁵³ In: KABELÁČ, J. *Židé a židovské památky v Heřmanově Městci*, str. 4.

⁵⁴ Srov. RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 38-40.

⁵⁵ Sov. ROZKOŠNÁ, B.; JAKUBEC, P. *Židovské památky Čech: Historie a památky židovského osídlení Čech*, Brno : ERA, 2004. 480 s. ISBN 80-86517-64-0. Str. 140.

⁵⁶ Fotografie synagogy (kamenných desek i nápisu) můžete vidět v příloze VIII.

⁵⁷ In: KABELÁČ, J. *Židé a židovské památky v Heřmanově Městci*, str. 6.

Synagoga fungovala do roku 1940, kdy byla zrušena židovská obec v Heřmanově Městci. Od tohoto data je také Židům zakázáno se shromažďovat a uskutečňovat bohoslužby. Desatero ze štítu bylo strženo až v roce 1945. V roce 1947 zakoupila synagogu a k ní přilehlý bývalý rabínský dům Českobratrská církev evangelická.⁵⁸ V domku byla vybudována modlitebna. Od té doby sloužila synagoga už jen jako skladiště, nejdříve německé armádě, později jako sklad truhlářského dřeva a spojů. Veškeré její vybavení, kromě dřevěného aron hakodeš⁵⁹ a ženské galerie bylo zlikvidováno. Nechybělo moc a v 80. letech 20. století byla v rámci celkové demolice bývalého židovského ghetta zbourána i synagoga. Po roce 1989 se objevila obrovská iniciativa ze strany hlavně p. Ladislava Mareše o záchranu synagogy, bývalé židovské školy a nedalekého starého židovského hřbitova. Rekonstrukce prvních dvou budov probíhala v letech 1997-2001.⁶⁰

Po rekonstrukci slouží synagoga již jen jako kulturní stánek. Pořádají se zde díky jedinečné akustice především koncerty, literární pásma nebo divadla. Např. poslední mě známá akce proběhla 28. října tohoto roku. Konal se zde slavnostní Hudební večer k 90. výročí vzniku Československa. Účinkoval dětský pěvecký sbor Písnička a pěvecký sbor Vlastislav.⁶¹

3.3 Interiér

Synagoga v současné době doslova ohromuje všechny její návštěvníky. A to nejen svojí nově opravenou fasádou, pěstovaným pozemkem a kovovou bránou se symbolem Davidovy hvězdy, ale především svým interiérem,⁶² o který je nepřetržitě pečováno.

---

⁵⁸ Obě budovy byly vyměněny za jiné obytné domy pro Českobratrskou církev, majitelem synagogy a židovské školy se tedy stala Židovská obec v Praze. Město Heřmanův Městec je odkoupilo v roce 1986.

⁵⁹ Dřevěný svatostánek.

⁶⁰ Více o této opravě se dozvíte v následující kapitole, kde jsou rozepsány jednotlivé práce na obou stavbách.

⁶¹ Srov. *Oficiální stránky města Heřmanův Městec* [online]. Heřmanův Městec: Městský úřad, [cit. 2008-05-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.hermanuv-mestec.cz>>.

⁶² Fotografie interiéru synagogy jsou zařazeny v přílohách (příloha IX).

Prostor uvnitř je obecně podle židovských předpisů rozdělen na mužskou a ženskou část. V tomto případě mají ženy své místo nahoře na galerii, na kterou se vstupuje propojovací chodbou z vedlejšího domku bývalé židovské školy. Tento prostor je vyhrazen nejen ženám, ale i dětem do 13 let. Chlapci od třinácti let sedávali v dřevěných lavicích v hlavním sále s muži. Lavice postavené do sedmi rovnoběžných řad vedle sebe jsou obráceny k bímě⁶³ u východní stěny, jelikož je to synagoga vybudovaná ve 2. polovině 19. století. (Do této doby se obecně v synagogách nacházela bima uprostřed hlavního sálu a lavice byly poskládané kolem směrem ke středu.) Bima je oddělena od okolního prostoru litinovým zábradlím a byla vystavěna na popud rabínky z Nového Zélandu.⁶⁴

V tomto prostoru, tedy na východní straně, se nachází téměř jediná zachovalá původní část staré barokní synagogy – aron hakodeš, neboli dřevěný svatostánek, ve kterém bývaly uloženy svitky Tóry.⁶⁵ Poněvadž v Heřmanově Městci židovská obec již zanikla, tři dochované heřmanoměstecké tóry byly převezeny v roce 1968 do westminsterské synagogy. Tam se postarali a jejich restauraci a trvalé zapůjčení do jiných židovských obcí. Jedna z nich je v Austrálii a další dvě ve Spojených státech amerických. Ještě bych se vrátila k aronu, který se pyšní pěti namalovanými symboly: stoly s macesy (= nekvašené chleby, symbolizují svátek Pesach), oltářem nebo stolkem na zápalnou oběť, menorou⁶⁶, vřídlem jako symbolem lázně nebo symbolem Levitů, posledním je pravděpodobně náprsenka velekněze... O symbolech můžeme jen polemizovat, nikde se jejich význam písemně nedochoval.⁶⁷

Vnitřní výzdoba synagog nebyla nikdy nijak bohatá, Židé se drží zásady nezobrazovat Boha. Nejsou zde vyobrazeny lidské bytosti a většinou ani zvířata. Proto se malby na stěnách a stropěch většinou omezují jen na geometrické a květinové ornamenty, jak je tomu také právě v heřmanoměstecké synagoze, kde

---

⁶³ Bima = z řeckého béma – stupeň, jeviště, pódium = architektonicky různé ztvárněné vyvýšené místo v synagoze, které slouží pro četbu Tóry, přednes, kázání apod. (In: PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, str. 57.)

⁶⁴ V říjnu tohoto roku přijely do Heřmanova Městce rabínky z Nového Zélandu a Severní Karolíny, sloužily tu veřejnou bohoslužbu. Půl hodiny se zpívaly hebrejské a chasidské písně.

⁶⁵ Pergamenové svitky s ručně psaným hebrejským textem pěti Mojžíšových knih.

⁶⁶ Sedmiramenný svícen.

⁶⁷ Fotografie těchto pěti symbolů naleznete v Příloze IX.

malby připomínají modrozelenou tapetu, kolem oken s hnědými motivy. Ve stěnách jsou zdobená okna – v každé boční stěně tři dlouhá okna, ve východní stěně dvě stejná jako na bočních stěnách a na západní straně jsou okna kulatá. Jako poslední chloubu interiéru synagogy v Heřmanově Městci bych ráda zmínila dvoupatrový lustr osvětlující celé prostory, který sem byl přidán v průběhu rekonstrukce na přelomu 20. a 21. století.

4. ŽIDOVSKÁ ŠKOLA

Před postavením židovské školy v Heřmanově Městci se mládež učila po domech od vždy určených Židů. V roce 1859⁶⁸ byla založena jednotřídní soukromá škola. Učitelé byli opět židovského původu a vyučovalo se jazykem německým. Do roku 1862, kdy byla otevřena škola nová, se učivalo pravděpodobně v budově č. p. 34/II, zvané Rabinerwohnung. Slavnostní zahájení se neobešlo bez zástupců katolických duchovních, učitelů a radnice v čele s purkmistrem. Nová budova byla postavena na místě dvou domků, byla jednopatrová a celé přízemí se rovnalo jedné velké místnosti. Náklad na stavbu činil 6 000 zlatých, z nichž velkou část dostali heřmanoměstečtí darem. Nesmím opomenout, že v budově nesídlila jen škola, nýbrž zde bydlel a úřadoval i rabín. O čtyři roky později byla škola rozšířena na dvoutřídní židovskou školu, kde učili opět jen Židé.⁶⁹

Ve 2. polovině 19. století se mladé židovské rodiny začínají stěhovat do ekonomičtějších měst. Škola tedy upadla a nenavštěvoval ji dostatek židovských žáků. V roce 1876⁷⁰ se tedy z židovské dvoutřídní školy stala veřejná německá škola dvoutřídní, i přes protesty městské rady. Zpočátku zůstávali učitelé židovští, ovšem s přibývajícimi křesťanskými žáky se podle předpisů musel stát vedoucím katolík. A to v případě heřmanoměstecké školy bylo roku 1880. Do roku 1896, kdy byla založena česká měšťanská škola, chodila většina dětí do škol s jednoznačně největší prestiží, škol německých. Od tohoto roku lidé dávali své ratolesti raději do českých škol, jejichž úroveň rychle rostla. V roce 1899 se otevřela pokračovací živnostenská škola dvoutřídní a v roce 1905 jednoroční kurz. Německá škola postupně upadala, musela být změněna na jednotřídní (rok 1898) a dokonce v roce 1908⁷¹ zcela zrušena díky nedostatku žáků.

---

⁶⁸ V knize RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji* je zaznamenán rok 1855 jako rok založení školy.

⁶⁹ Srov. KABELÁČ, J. *Židé a židovské památky v Heřmanově Městci*, str. 5.

⁷⁰ Zde se prameny opět rozcházejí. Jako datum založení veřejné školy se objevuje i rok 1870.

⁷¹ Na oficiálních stránkách města Heřmanův Městec uveden rok 1909.

„V době existence této školy se zde vystřídali učitelé: Jakub Jahoda, Margolis, Schönbaum, Konder, B. Metzel, Stiassny, Fried, Bäcker a katolík Theodor Kupka. Posledním správcem se stal Ignác Khor z Polné.“⁷²

Našla se zmínka o tom, že ještě jednou byla budova využívána ke stejným účelům, ke kterým byla postavena. Údajně za 1. světové války se zde učili děti uprchlíků z Haliče a Bukoviny, vyučovalo se v jazyce polském.

Budova školy se po odsunu Židů ve 20. století stala obytnou, tudíž byla po válce nejzachovalejší ze všech židovských památek Heřmanova Městce, protože nebudila pozornost. Po druhé světové válce se stává objekt majetkem Židovské náboženské obce v Praze. U vchodových dveří je deska s hebrejským nápisem: » *Tento dům byl založen / ve středu 10. avu roku 621 / a dokončen v měsíci ehulu v roce 622 / „Ulice také města plné budou pacholat a děvčat, / hrajících na ulicích jeho“* « Dnes je budova školy majetkem města.

Jak jsem již poznamenala, v bývalé škole je v současné době zřízena galerie Cyrany, která zde sídlí od 17. 4. 2002. „Shromažďuje sbírku východočeských malířů a sochařů 20. století, sbírku obrazů, plastik, kreseb, grafických listů a koláží manželů Emy a Josefa Horákových darovanou městu Heřmanův Městec.“⁷³

4.1 Rekonstrukce budov

Budova synagogy a rabínského domu s židovskou školou byly spojeny chodbou, která byla v roce 1952 zbourána. Proto bylo více než šikovné řešení restaurovat obě dvě budovy najednou.⁷⁴ Obě budovy přečkal ve vcelku dobrém stavu obě světové války, teprve později, v 80. letech 20. století začala jejich postupná demolice, kdy byla zcela zbourána např. židovská radnice. Z původního ghetta zůstaly stát pouze tyto dvě budovy a židovský dvojdomek sousedící

⁷² In: KABELÁČ, J. *Židé a židovské památky v Heřmanově Městci*, str. 7.

⁷³ In: *Oficiální stránky města Heřmanův Městec* [online]. Heřmanův Městec: Městský úřad, [cit. 2008-05-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.hermanuv-mestec.cz>>.

⁷⁴ Samozřejmě v tom hrál velkou roli dostatek finančních prostředků.

s městskou školní zahradou. Jak jsem již zmínila, největší zásluhy na opravě budov patří p. Ladislavu Marešovi, který založil v Heřmanově Městci Společnost přátel židovské kultury. A právě díky iniciativě této skupiny se v roce 1991 objekty dostaly na seznam kulturněhistorických památek České republiky.⁷⁵ Město Heřmanův Městec zařadilo své památky do „Programu regenerace městské památkové zóny“, jehož účelem bylo (jak samotný název napovídá) rekonstruovat všechny kulturní památky ve městech. Náklady na obnovu synagogy, školy a dvojdomku, která trvala čtyři roky, činily téměř 27 miliónů korun, z čehož se město podílelo 40% a 60% šlo z dotací státu.

„Práce na opravě školy a synagogy byly zahájeny stavebněhistorickým průzkumem provedl jej ing. dr. Muk), po němž následoval plán oprav (dílo projektové kanceláře ing. Miloslava Jelínka ve spolupráci s architektem ing. Dušanem Vrškem).“⁷⁶

Židovská škola byla rekonstruována v letech 1999-2001.⁷⁷ Oprava zahrnovala především novou stropní konstrukci v obou podlažích, výměnu střešní krytiny a krovů. Nejprve byla odstraněna veškerá omítka a následně nově omítnuty všechny stěny, jak vnitřní, tak vnější. Odstín byl vybrán z dochovaných úlomků původních omítek, nalezených při stavebněhistorickém průzkumu. V rámci obnovy objektu byla vyměněna všechna okna, dveře i litinové zábradlí. V neposlední řadě byla pozornost věnována také podlahám. V přízemí se použila původní dlažba, v místnostech dlažba sto let stará, sebraná z okolních domků, ve druhém patře je položena prkenná podlaha. Ve finále bylo zavedeno plynové topení a nainstalován bezpečnostní systém.

Rekonstrukce synagogy probíhala od roku 1997 do roku 2001⁷⁸ a obsahovala také opravu střechy a fasády, včetně nové omítky. Byly doplněny kamenné prvky ve vchodových dveřích, oknech a dlažbě. Ovšem největší péče byla věnována

---

⁷⁵ Spolu se starým židovským hřbitovem. Ten byl upraven místními ochránci židovské kultury.

⁷⁶ In: Synagoga a škola. *ROŠ CHODEŠ*, 2002, roč. 64, č. 4, s. 16.

⁷⁷ V témže příspěvku uveden začátek oprav o dva roky dříve, tedy od r. 1997 do 2001.

⁷⁸ Tamtéž se omezuje pouze na roky 1999-2001, pravděpodobně došlo k záměně roků oprav synagogy s židovskou školou.

bezesporu interiéru synagogy. Restaurátorští mistři obnovili do původního stavu téměř zničené nástěnné a nástropní malby, okenní vitráže i litinové sloupy. Nemalá pozornost věnovali také aronu a ženské galerii, kde byla zpevněna konstrukce a zvelebeny dřevěné prvky konzole. Chybějící části litinového zábradlí se doplnily a celé bylo posunuto, aby synagoga mohla sloužit ke kulturním akcím. Dřevěné lavice se bohužel nedochovaly, proto byly nahrazeny novými, zhotovenými podle fotografií lavic původních. V současné době díky nepřetržité péči celá synagoga a především její interiér (a nebojím se použít tak silného slova) doslova září.

Na závěr rozsáhlých oprav byla znovu vystavěna spojovací chodba mezi budovou bývalé židovské školy a synagogy. Na štít synagogy byla vrácena kamenná deska se zlatě vytesaným desaterem a pod ním je zrestaurován hebrejský nápis ze stého žalmu.

Pro doplnění kompletního obrazu opravy těchto budov bych ráda uvedla osoby, které jsou za ni odpovědny a právem jim patří neskonale díky.

„Závěrečné etapy rekonstrukcí skončily 30. 10. 2001. Stavební dozor vykonával Ing. Vladimír Růžička, vedoucí odboru investic a správy majetku města.

Restaurátorské práce prováděli dále uvedení restaurátoři:

- nástěnné a nástropní malby synagogy: mal. Jan Měšťan, Mgr. Josef Novotný, Petr Novotný
- vitráží výplň oken: Vítězslav Zilvar, restaurátor
- litinové sloupy a konzole galerie: Milan Pospíchal, restaurátor
- dřevěné části synagogy: v působnosti Památkového ústavu v Pardubicích Mgr. Jindřich Plotica, akademický sochař a restaurátor a PhDr. Ivo Helan, restaurátor

Město v době přípravy a realizace obnovy a záchrany těchto objektů reprezentovali starostové Václav Dostál a JUDr. Miloslav Výborný. Představitelem Společnosti ochránců židovské kultury byl p. Ladislav Mareš. Účastníky záchrany a obnovy těchto významných kulturních památek bylo

Ministerstvo kultury ČR, Památkový ústav Pardubice a referát kultury Okresního úřadu Chrudim.⁷⁹

Slavnostní otevření obnovených budov se konalo 20. listopadu 2001 za účasti pěveckého sboru Vlastislav, který vystoupil v synagoze. Současně byla v budově židovské školy zahájena výstava výtvarných děl umělců Heřmanova Městce. Gallery Cyrany zde funguje až od roku 2002 a synagoga byla zpřístupněna veřejnosti 15. března téhož roku. V současné době se v interiéru školy odkrývá prostor bývalé mikve, který bude po dokončení rovněž zpřístupněn.

---

⁷⁹ In: *Oficiální stránky města Heřmanův Městec* [online]. Heřmanův Městec: Městský úřad, [cit. 2008-05-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.hermanuv-mestec.cz>>.

5. STARÝ HŘBITOV

Téměř každá židovská obec měla svůj vlastní hřbitov. Ty se nesměly rušit, poněvadž byly místem odpočinku zesnulých a místem očekávání zmrtvýchvstání. Dějiny židovských kmenů nás naučily, že hned poté, co se Židé někde usadili, začali obstarávat důstojné místo odpočinku zesnulých ze svých řad. Toto zajišťuje Chevra Kadiša, pohřební bratrstvo, které bylo v Heřmanově Městci založeno roku 1643.⁸⁰

Příprava na pohřeb je v judaismu prostá avšak jednoznačná. Mrtvé tělo je položeno na zem zakryto plachtou. Nejvýznamnější procedurou je tahara,⁸¹ která se provádí nejčastěji na dřevěném prkně. Tělo se omývá teplou vodou s rozmíchaným vejcem.⁸² Tahara neslouží jen k rituálnímu omytí, ale odstraňují se také všechny nečistoty z povrchu těla. Na konci se tělo pokropí vínem. Po usušení je nebožtík oblečen do předepsaného oděvu - tachrichin⁸³ a uložen do rakve bez šperků (aby se smyl rozdíl mezi chudými a bohatými).

Každý nebožtík by měl být pohřben ještě v den své smrti, proto pohřeb začíná co nejdříve po přípravě. Po pronesení modliteb se rakev spustí do země a každý z přítomných hodí na rakev tři lopatky hlíny. Obřad je ukončen modlitbou za zemřelé – Kadiš.

Jak jsem již poznamenala, hřbitov v Heřmanově Městci patří k nejrozsáhlejším a nejstarším židovským hřbitovům v České republice. Nalézá se 400 metrů severovýchodně od náměstí na okraji bývalého ghetta a v současné době se rozpíná na ploše téměř 4 000 m². Založen byl pravděpodobně ve druhé polovině 15. století. Nemáme o založení žádné zprávy,⁸⁴ můžeme tak pouze soudit z okolních hřbitovů, poněvadž všechny použitelné pro Heřmanův Městec jsou

---

⁸⁰ Srov. RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 35.

⁸¹ Rituální omývání při které se dodržuje zásada, že ženy očišťují ženy a mužské pohlaví zase muže.

⁸² Symbol života.

⁸³ Oblečení vyrobené z bílého plátna: kalhoty, košile, kilt (bílé roucho, které si oblékají např. při bohoslužbách), ponožky, opasek a čepice.

⁸⁴ Pouze dle ústní tradice existoval náhrobní kámen s letopočtem 1434, dnes však rozpadlý.

mladší nebo velmi vzdálené. Nejstarší dochovaný náhrobní kámen je z roku 1647.⁸⁵

Roku 1667 došlo k prvnímu rozšíření hřbitova přikoupením sousedního pole o rozměrech 8x8 sáhů, podruhé rozšířen byl 1685 koupením dalšího pole. Díky stále stoupajícímu počtu obyvatel nestačily ani nové rozměry hřbitova a musel být proto ještě dvakrát rozšířen, roku 1709 a 1723.⁸⁶ „...naposledy byl rozšiřován v r. 1838, kdy dosáhl své konečné rozlohy 3972 m².“⁸⁷ Než došlo ke koupi pole a následnému rozšiřování, docházelo k navážkám. Jelikož se s mrtvými v judaismu už nesmí hýbat a hroby nesmějí být porušeny,⁸⁸ nemohly být hroby např. překopány nebo posunuty. Nejčastěji k vrstvení hrobů docházelo na nejstarší jižní straně, kde jsou dvě navážky patrné ještě dnes. V roce 1940 zaniká židovská náboženská obec v Heřmanově Městci, tudíž poslední pohřeb se zde konal tajně v květnu roku 1940. Poté se hřbitov nechal zarůst keři, aby zbytečně nedráždil nacisty. Po roce 1989 zachránila hřbitov Společnost přátel židovské kultury, která zahájila rozsáhlé úpravy a v roce 1991 byl vyhlášen kulturní památkou.

„V 21 řadách nestejně délky je 1 077 náhrobních kamenů, včetně tumb⁸⁹ z r. 1844 a velké hrobky z poloviny 19. století.“⁹⁰ Náhrobky představují ucelenou vývojovou řadu od renesance, přes baroko a klasicismus až k nové pamětní desce obětem holocaustu. Novější náhrobky jsou mramorové, ty starší pískovcové. Co se týče tvaru kamenů, nalezneme směs nejrůznějších oblouků a asymetrických stél.⁹¹ Nápisy na nejstarších náhrobcích jsou pouze hebrejské, v 19. století se přidává jazyk německý. Nejnovější náhrobky jsou dvojjazyčné a to německé a české. Náhrobky zdobí nepřeberné množství symbolů. Objevují se zvířecí⁹²

---

⁸⁵ Srov. KABELÁČ, J. *Židé a židovské památky v Heřmanově Městci*, str. 1-2.

⁸⁶ Srov. RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, str. 35-36.

⁸⁷ Tamtéž, str. 44.

⁸⁸ Oproti např. křesťanství, kdy se hroby mohou po určité době otevřít a na stejném místě může být pohřben někdo jiný.

⁸⁹ Pozn. Tumba je vzácnějším druhem náhrobku, sestavená obvykle z několika kamenných desek, připomínající antický sarkofág.

⁹⁰ In: *Oficiální stránky města Heřmanův Městec* [online]. Heřmanův Městec: Městský úřad, [cit. 2008-05-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.hermanuv-mestec.cz>>.

⁹¹ Deskový náhrobní kámen zapuštěný kolmo do země.

⁹² Heřmanoměstecký hřbitov má jednu zvláštnost shodnou s hřbitovy ve východních Čechách. Většina stél je asymetrická nahoře s tzv. beraním rohem, což je značka tamního kameníka, který stély zhotovoval.

a květinové motivy, tradiční symboly kohenů a levitů nebo symboly vztahující se k profesi nebo jménu zemřelého.

V příloze X naleznete na fotografiích zachycené části hřbitova i jednotlivé náhrobky. Symboly, které se převážně vyskytují na heřmanoměsteckém hřbitově:

*Žehnající ruce kohenu:*⁹³ „Kněžské gesto požehnání roztaženými prsty obou rukou (opisují jednou nebo dvakrát podobu hebrejského písmene „šin“, které znamená Šadadaj – Všemohoucí), doprovázené slovy: „Necht' Bůh žehná a ochraňuje tě, necht' Pán nechá svou tvář zářit nad tebou“ – podle Žalmu 67,1 – a pronášené mimo Izrael pouze o svátcích, v Izraeli o sobotách a svátcích a v Jeruzalémě každý den, je jediným zbytkem obřadů konaných v chrámu. Symbolická dvojice rukou tedy znamená, že je zde pohřben kohen, potomek prvního velekněze Arona.“⁹⁴

*Tradiční symboly levitů:*⁹⁵ Především konvice a mísa, symboly berana a nástroje k obřizce. „Zde je pohřben potomek Leviho, třetího z dvanácti synů Jákobových. Jméno „Levi“ znamená přiklonění se, „přilnutí“. Když Lea dala Jákobovi tři syny, zatímco její sestra Ráchel ani jednoho, pravila: „Nyní již přikloní se ke mně můj muž!“ (Genesis 29,34) Později bylo posláním levitů přilnutí, připoutání židovského národa k Bohu. Levité nedostali od Jošuy žádnou zemi, „protože jejich zemí je Bůh“. Před vznikem rabínského judaismu levité sloužili Bohu jako putující učitelé. V synagoze při čtení Tóry se stále zachovává pořádek „Kohen, Levi, Jisrael“, tedy potomek Arona, potomek Leviho, a teprve potom ostatní Židé.“⁹⁶

Symboly profesí: znázorňují každodenní život pohřbeného. Krejčovské nůžky a jehla, ševcovské symboly, kniha a další. Mnoho profesí provozovat Židé nesměli, ale z náhrobků poznáme, čím si vydělávali na živobytí.

---

⁹³ Kohen = hebrejsky kněz = profesionální vykonavatel veřejného kultu, spojeného ve starověkém Izraeli především s chrámovou bohoslužbou a systémem obětí (In: PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*, str. 129).

⁹⁴ In: GOTTLIEB, F. *Symboly židovského života*, Přel. S. Kadečka, Praha : TVORBA, 1997. 30 s. ISBN 80-85386-82-X. Str. 3.

⁹⁵ Levita = příslušník nižší kněžské vrstvy, jehož původ je odvozován z kmene Lévi, potomků stejnojmenného třetího syna Jákoba a jeho manželky Ley (Tamtéž str. 137).

⁹⁶ In: GOTTLIEB, F. *Symboly židovského života*, str. 19.

ZÁVĚR

Jak jsme viděli, dějiny k heřmanoměsteckým Židům nebyly vůbec vstřícné, ostatně jako na většině našeho území. Přesto tři židovské dominanty tohoto města, tedy synagoga, škola a hřbitov, jsou dodnes zachovány ve výborném stavu jen díky obrovské iniciativě a důsledné péči města a Židovské náboženské obce v Praze. Ve východních Čechách je pouze pár míst, které se mohou chlubit stále stojící synagogou, která není přestavěná v obytný dům nebo zbořená. Jmenovala bych Luže, Hlinsko, Jevíčko a Žamberk, jako obce, kam stojí za to se zajet alespoň podívat. Jméno města Svitavy bych zmínila z důvodu nejhoršího osudu východočeských Židů a z důvodu vybudování pobočky koncentračního tábora na tomto místě.

Po tři staletí Židé v Heřmanově Městci budovali, rozšiřovali a zdokonalovali místní židovskou obec i svá obydlí. Do tohoto rozkvětu by se dalo zahrnout i nepřeborné množství řemesel, kterým se věnovali. Ovšem podobně jako v jiných městech podléhali občané židovské víry v Heřmanově Městci stejným nařízením a omezením ze strany panovníků. Mám na mysli např. oddělení židovské obce od města, zákaz provozování řemesel a obchodu nebo různé přesuny z důvodu dodržení vzdálenosti židovských obydlí a objektů od křesťanských kostelů. Na druhou stranu s křesťany neměli heřmanoměstečtí obyvatelé židovské víry nějakých větších problémů. Dá se říci, že mohli svobodně žít v rámci svých omezení a nebát se vyjít ven z ghetta. Ale krutému vyvražďování v období světových válek bohužel uniknout nedokázali. Vše, co bylo židovské se pálilo nebo ničilo.

Díky iniciativě místních občanů se začalo s opravami a záchranou židovských památek v Heřmanově Městci. Synagoga ani škola sice dnes již neslouží svým původním účelům, ale jsou zrestaurovány do podob původních. Budova bývalé židovské školy byla přistavěna až v pozdější době, ovšem synagoga si prošla vcelku tradiční cestou. První byla vystavěna ze dřeva, která podlehla požáru. Další

kamenná byla následně posunuta z důvodu židovských omezení. V průběhu válek měla obrovské štěstí a spolu se školou se jim demolice vyhnula. Jak jste si jistě všimli, údaje se o výstavbách a restauraci synagog nebo zakládání škol v pramenech liší. V textu mé práce je uváděn rok pravděpodobně platný (po důkladnějším zkoumání), v poznámkách pod čarou jeho varianta. Z těchto dvou budov bych vyzdvihla hlavně synagogu v její nynější podobě. Téměř neuvěřitelně dokonale byla provedena restaurace interiéru, který vás nyní doslova ohromí.

Heřmanoměstecký hřbitov je bezesporu nejstarším v jeho okolí a jedním z nejstarších v České republice vůbec. Je téměř zázrak, že se nám dochoval v takovéto podobě. Obrovské díky zde přísluší opět městu. Židovské hřbitovy jsou asi jediné památky, které v současné době nalezneme v oblasti téměř každé bývalé židovské obce. Když ne celé zachovalé hřbitovy, tak alespoň jejich část s pár náhrobky.

V budově bývalé židovské školy dnes funguje galerie, kde můžete shlédnout sbírku výtvorů východočeských malířů a sochařů z 20. století. Synagoga a hřbitov jsou po domluvě s městem přístupné prakticky kdykoli. Provedení budete s odborným výkladem pí. Marie Hrstkové, které bych tímto chtěla velmi poděkovat za cenné rady a vyčerpávající odpovědi na mé zvědavé otázky.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ČERNOVSKÁ, A.; RYCHNOVSKÁ, V.; TEPLÁ, K. aj. *Příběh z Heřmanova Městce*. Praha : Jalna, 2006. 32 s. ISBN 80-86889-43-2.

GOTTLIEB, F. *Symbyly židovského života*. Přel. S. Kadečka, Praha : TVORBA, 1997. 30 s. ISBN 80-85386-82-X.

KABELÁČ, J. *Židé a židovské památky v Heřmanově Městci*. 2. vyd. Heřmanův Městec : Společnost ochránců židovské kultury v Heřmanově Městci, 1992. 12 s. ISBN neuvedeno.

PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. 2. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2003. 661 s. ISBN 80-7182-165-9.

PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Federace židovských obcí v České republice, 1993. 430 s. ISBN 80-900895-4-2.

PUTÍK, A.; KOSÁKOVÁ, E.; CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky*. Praha : Židovské muzeum v Praze, 2005. 87 s. ISBN neuvedeno.

ROZKOŠNÁ, B.; JAKUBEC, P. *Židovské památky Čech: Historie a památky židovského osídlení Čech*. Brno : ERA, 2004. 480 s. ISBN 80-86517-64-0.

RŮŽIČKOVÁ, R.; LANGOVÁ, A. *Stopy Židů v Pardubickém kraji*. Pardubický kraj : Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje, 2006. 143 s. ISBN 80-86967-04-2.

SADEK, V.; ŠEDINOVÁ, J.; PAVLÁT, L. aj. *Židé – dějiny a kultura*. Praha : Židovské muzeum v Praze, 1997. 136 s. ISBN 80-85608-17-0.

SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. Přel. ThDr. J. Slabý, 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 1999. 285 s. ISBN 80-7021-303-5.

VÝBORNÝ, J. Oběti druhé světové války z Heřmanova Městce a jejich památníky. *Chrudimské vlastivědné listy*, 1996, roč. 5, č. 4, s. 1 – 3.

Synagoga a škola. *ROŠ CHODEŠ*, 2002, roč. 64, č. 4, s. 16.

Oficiální stránky města Heřmanův Městec [online]. Heřmanův Městec: Městský úřad, [cit. 2008-05-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.hermanuv-mestec.cz>>.

Seznam příloh

Příloha I	Písemné dokumenty městského úřadu dokládající perzekuci heřmanoměsteckých židů.....	44
Příloha II	Seznam 56 obětí deportovaných do Terezína	45
Příloha III	Pamětní deska z černého kamene.....	47
Příloha IV	Rodokmen rodiny Marešů	48
Příloha V	Prohlášení Josefa Fuchse za mrtvého	49
Příloha VI	Rodinná fotografie Marešových.....	50
Příloha VII	Náhrobek třech generací rodiny Marešů.....	51
Příloha VIII	Synagoga: pohled zvenčí.....	52
Příloha IX	Interiér synagogy.....	53
Příloha X	Hřbitov.....	55

Příloha I – Písemné dokumenty městského úřadu

dokládající perzekuci heřmanoměsteckých židů

Převzato z: ČERNOVSKÁ, A.; RYCHNOVSKÁ, V.; TEPLÁ, K. aj. *Příběh z Heřmanova Městce*. Str. 28.

Knihovní radě

v Heřm. Městci

Vyhláškou ze dne 12. září 1941, č. 49.638 byla
zakázána židům návštěva veřejných knihoven a vypůjčování
knih z těchto knihoven.

Zákaz tento budiž vše i uvnitř knihovny zře-
telně vyznačen.

Nařízení vstupuje okamžitě v platnost.

Starosta města:

**STADTAMT
IN HERMANNSTADTEL**

Postsparkassenkonto 95.084.

Tel. 2.

MĚSTSKÝ ÚŘAD⁶¹
V HEŘMANOVĚ MĚSTCI

Pošt. spoř. 95.084.

Tel. 2.

Ep. Nr. ....
Čís. j. ....

Den
Dne 29. prosince 1941.

P o t v r z e n í .

Potvrzuji převzetí dvou dámských a dvou pánských
jednoduchých kol, které byly zabaveny židům v Heřm. Městci.

Odevzdány na příkaz pana Oberlandrata v Pardubích
čís. řis. 45 5713/H ze dne 15.12. 1941, pro pana [redacted] v
Chrudimí.

převzal:

[redacted signature]

Příloha II - Seznam 56 obětí deportovaných do Terezína

Převzato z: VÝBORNÝ, J. Oběti druhé světové války z Heřmanova Městce a jejich památníky. *Chrudimské vlastivědné listy*, str. 2.

Jméno	Datum narození	Datum úmrtí nebo poslední zmínky
Agular Josef	*19.12.1906	Mauthausen 1.6.1942
Agular Oldřich	23.8.1937	(12.10.1944)
Agularová Irma	30.3.1929	(12.10.1944)
Agularová Julie	13.6.1933	(12.10.1944)
Agularová Markéta	11.12.1931	(12.10.1944)
Agularová Marta	18.10.1927	(12.10.1944)
Barbier Štěpán	12.4.1873	(15.12.1943)
Barbierová Eliška	26.5.1892	(15.12.1943)
Bass Evžen	7.6.1877	(6.9.1943)
Bassová Julie	7.3.1885	Terezín 11.2.1943
Brosan Leo	21.9.1897	(20.1.1943)
Eisnerová Alžběta	28.9.1862	Terezín 12.1.1943
Engländerová Terezie	16.10.1864	Terezín 11.1.1944
Flor Ota	25.6.1901	(20.1.1943)
Florová Markéta	14.3.1904	(20.1.1943)
Florová Věra	5.3.1934	(20.1.1943)
Florová-Vohryzková Marie	1.5.1878	(20.1.1943)
Folkmann Izák Dr.	14.7.1858	Terezín 19.10.1943
Folkmannová Arnoštka	28.12.1877	Terezín 10.3.1944
Fuchs Artur	14.1.1899	(15.12.1943)
Fuchs Karel	6.12.1928	(15.12.1943)
Fuchsová Helena	11.11.1933	(15.12.1943)
Fuchsová Marie	5.7.1861	(15.12.1943)
Fuchsová Zdeňka	20.9.1893	(15.12.1943)
Goldmann Emil	20.2.1879	(20.1.1943)
Goldmann Jan	25.11.1920	(20.1.1943)
Goldmann Karel	15.5.1889	(20.1.1943)
Goldmann Oskar	14.9.1887	(20.1.1943)
Goldmann Pavel	8.1.1929	(20.1.1943)
Goldmannová Bedřiška	19.1.1890	(20.1.1943)
Goldmannová Kamila	10.4.1865	(15.12.1943)
Goldmannová Marta	18.5.1890	(20.1.1943)
Kohnová Hedvika	28.8.1900	(20.1.1943)
Löwit Arnošt	*22.12.1897	Mauthausen 5.6.1942

Jméno	Datum narození	Datum úmrtí nebo poslední zmínky
Oesterreicher Fr.	4.11.1913	(6.9.1943)
Passerová Anna	27.9.1875	Terezín 14.2.1943
Pipalová Anna	15.5.1915	(12.10.1944)
Pipalová Jitka	24.8.1939	(12.10.1944)
Pokorná Hermína	18.12.1860	Terezín 25.12.1942
Pokorný Vilém	1.7.1884	(26.10.1942)
Pollak Julius	1.2.1894	(23.1.1943)
Pollak Karel	21.7.1924	(23.1.1943)
Pollak Zdeněk	24.9.1928	(23.1.1943)
Pollaková Karolína	17.11.1894	(23.1.1943)
Pollaková Regina	21.2.1869	(15.12.1943)
Richter Artur	23.6.1880	(20.1.1943)
Richter Josef	6.3.1913	(20.1.1943)
Richterová Klára	18.4.1884	(20.1.1943)
Scharpnerová Jana	11.4.1869	(15.12.1943)
Schicková Kamila	1.9.1897	(12.10.1944)
Schulz Karel ^o	*25.8.1891	Osvětim 27.8.1944
Spitz Rudolf	21.9.1874	Terezín 29.3.1943
Traubová Žofie	8.9.1875	(15.12.1943)
Wachsmann Vítězslav	25.9.1895	(18.5.1944)
Wachsmannová Berta	21.5.1900	(18.5.1944)
Weissbarth Pavel	*11.2.1900	zemřel neznámo kdy a kde

* Zatčen.

^o Poznámka: Údaje o úmrtí p. Schulze se rozcházejí. V kartotéce chrudimské odbočky Českého svazu bojovníků za svobodu je uveden jako politický vězeň od 13. 5.1944, který zemřel 10. 3. 1945 v Buchenwaldu. Podle údajů z rodiny pozůstalých zemřel až 10. 5. 1945 v Celle u Hannoveru po pochodu smrti z Buchenwaldu.

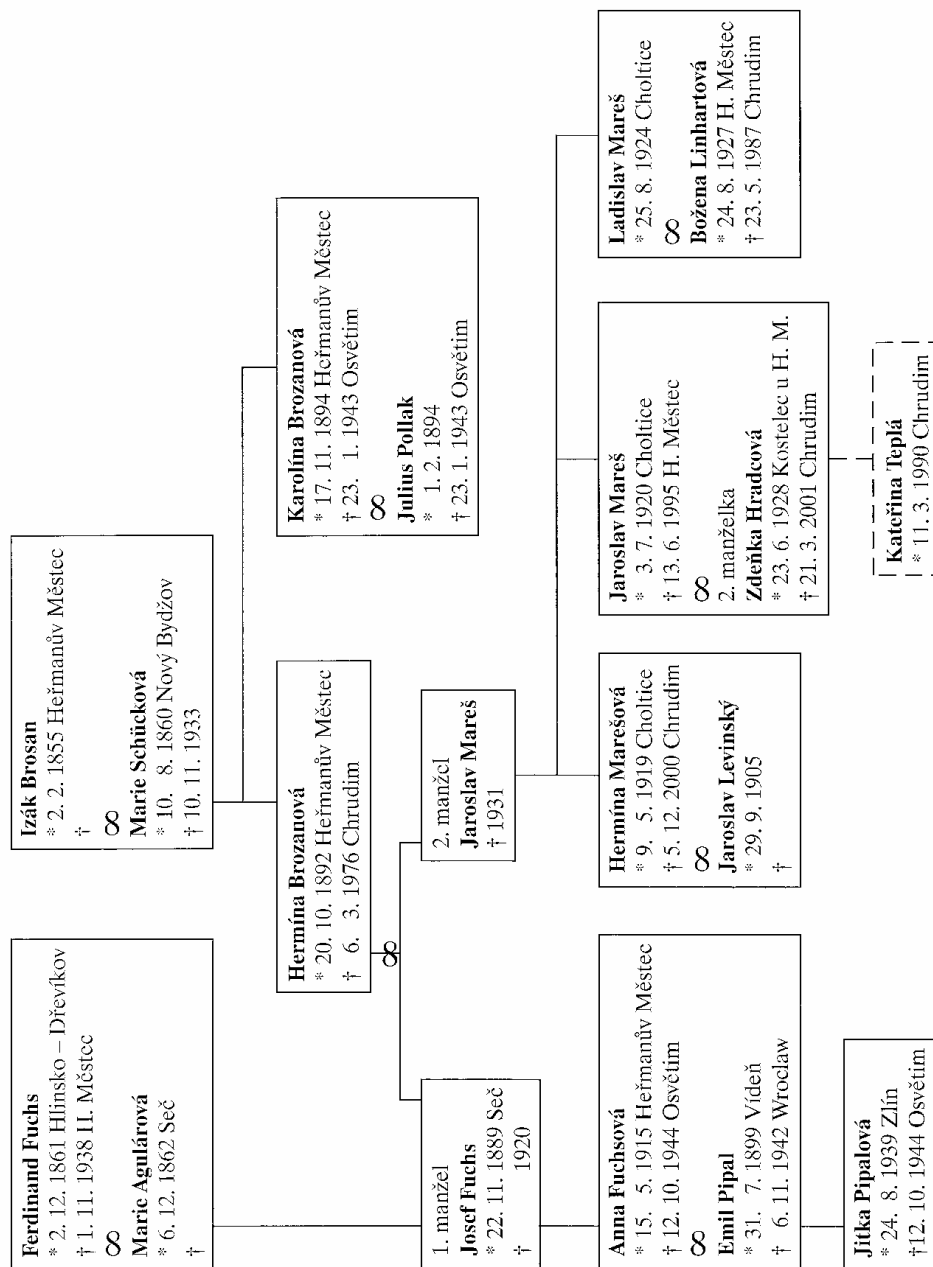
Příloha III – Pamětní deska z černého kamene

Fotografie pořízena v červnu roku 2008

Příloha IV – Rodokmen rodiny Marešů

Převzato z: ČERNOVSKÁ, A.; RYCHNOVSKÁ, V.; TEPLÁ, K. aj. *Příběh z Heřmanova Městce*. Str. 25.

Příloha V – Prohlášení Josefa Fuchse za mrtvého

Převzato z: ČERNOVSKÁ, A.; RYCHNOVSKÁ, V.; TEPLÁ, K. aj. Příběh z Heřmanova Městce. Str. 27.

Prohlášení za mrtvého

Krajským soudem v Chrudimi prohlašuje se Josef Fuchse, 22 listopadu 1889 v Seči čp. 98 pol. okres Chrudim narozený do Heřmanova Městce okres Chrudim příslušný Israelita ženatý klempíř v Heřmanově Městci, záložník 21. pěšího pluku, jenž nastoupil službu vojenskou u pěšího pluku číslo 21, odešel na ruské bojiště ke Přemyšlu, kde byl zajat dopraven do Omska, kde stal se roku 1917 nezvěstným, - ježto jako účastník světové války od roku 1917 se pohřešuje, k návrhu manželky Hermíny Fuchsové v Cholticích na základě provedeného šetření a po bezvýsledně provedeném řízení vyzývacím,

za mrtvého

a vyslovuje se, že den 1 ledna 1920 považovati jest za den smrti

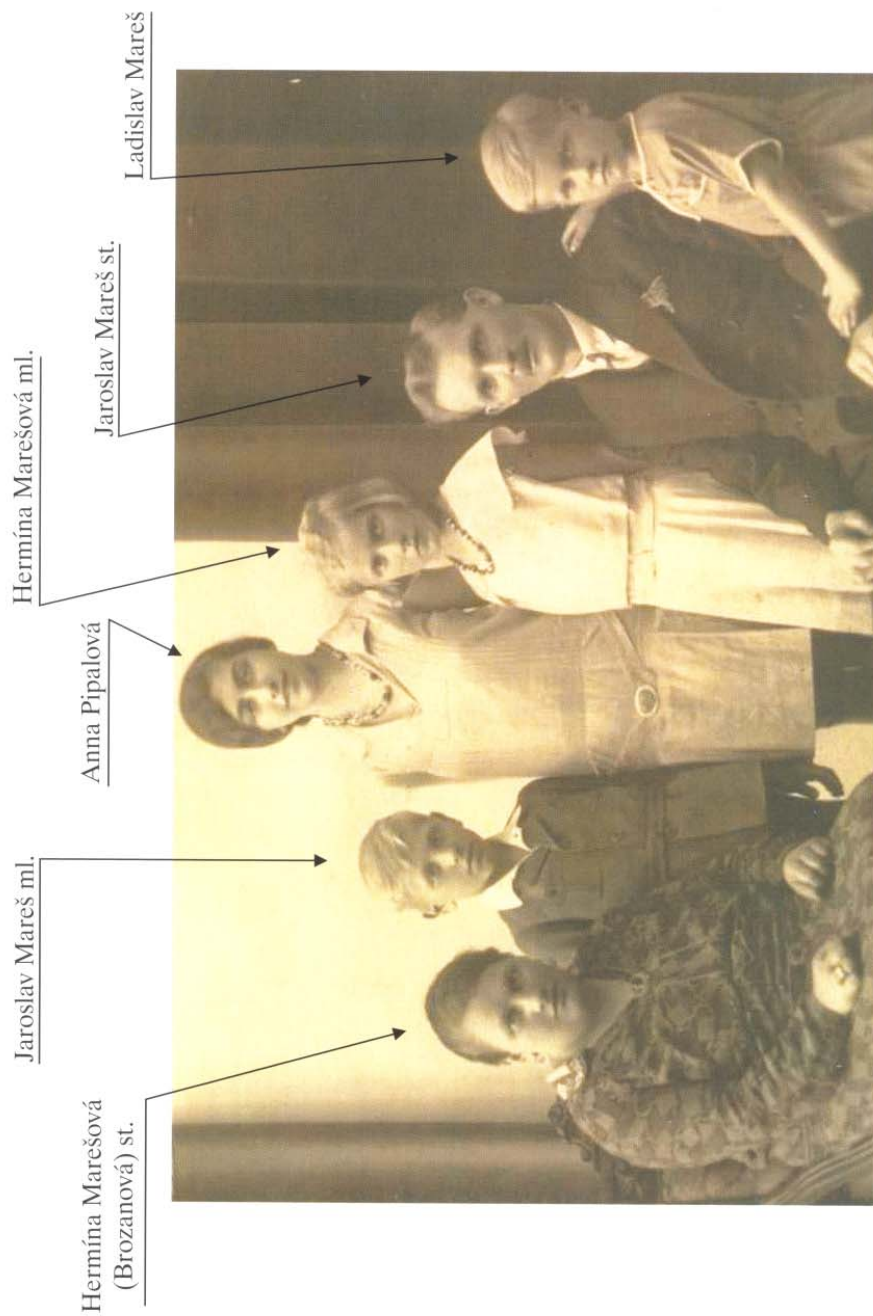
Současně prohlašuje se dle čl. V zákona ze dne 30. srpna 1921. č. 262 sb. z. a nař. manželství jež uzavřel po hřešovaní dne 13 září 1914 v Heřmanově Městci s Hermínou Brozanovou z Heřmanova Městce dle ritu židovského rozloučeným

Krajský soud v Chrudimi řád VI. dne 7 února 1923 /P

Příloha VI – Rodinná fotografie Marešových

Převzato z: ČERNOVSKÁ, A.; RYCHNOVSKÁ, V.; TEPLÁ, K. aj. *Příběh z Heřmanova Městce*. Str. 24.

Příloha VII – Náhrobek třech generací rodiny Marešů

Fotografie pořízena v červnu roku 2008

Příloha VIII – Synagoga: pohled zvenčí

Fotografie pořízeny v červnu roku 2008

Hebrejský nápis – žalm 100, verš 4:

„Vstupujte v brány jeho s díky, v síně Jeho s chválou, děkujte Mu, oslavujte Jeho jméno“

Příloha IX – Interiér synagogy

Fotografie pořízeny v červnu roku 2008

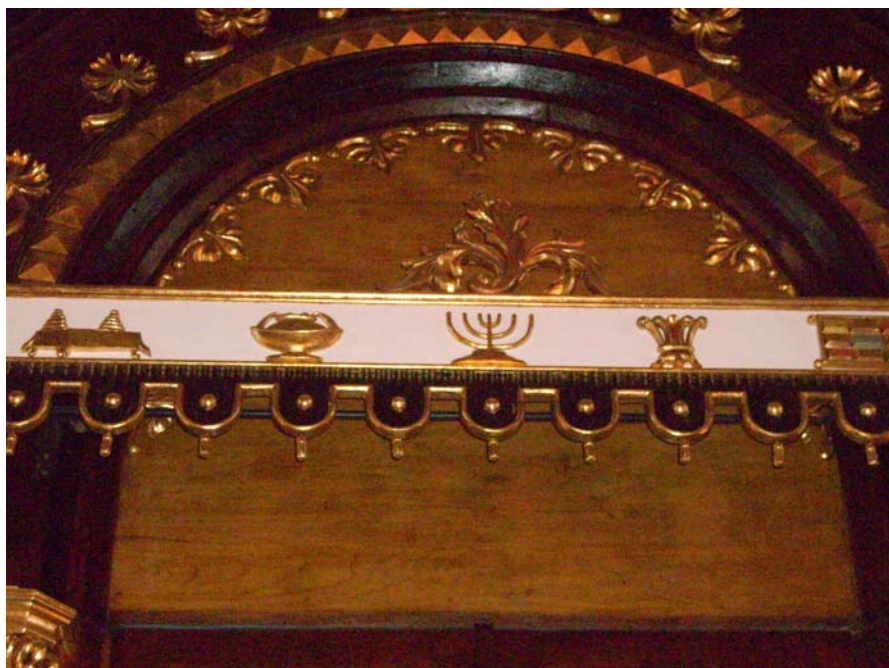
Ženská galerie

Dřevěné lavice

Dřevěný svatostánek

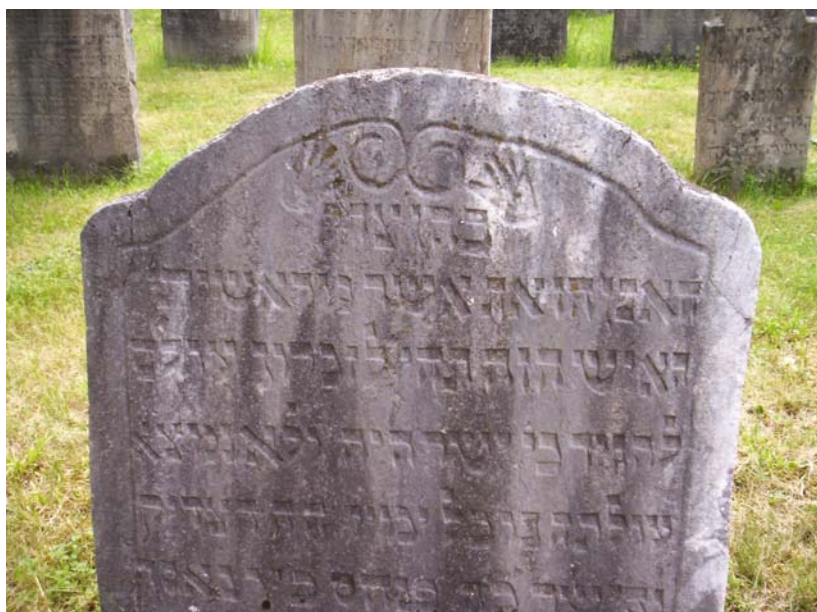

Příloha X - Hřbitov

Fotografie pořízeny v červnu roku 2008

Krejčovské nůžky a jehla jako symbol profese

Žehnající ruce kohenu

Levitská souprava – konvice a mísa, Beraní roh a nástroje k obřizce

Nejstarší jižní strana s navázkou

Tumba z roku 1844

ABSTRAKT

BURSOVÁ, P. *Památky židovského osídlení v Heřmanově Městci*. České Budějovice 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Mgr. Martin Klapetek.

Klíčová slova: židovské památky, Židé, Heřmanův Městec, perzekuce, synagoga, židovská škola, hřbitov

V své práci se zabývám dochovanými židovskými památkami v Heřmanově Městci, okres Chrudim. Nejdříve jen letmo nahlédnu do uspořádání židovské obce na českém území, poté zkoumám a hledám židovské osídlení v Heřmanově Městci od počátků až do dnešního dne. Z dosud stojících památek mohu jmenovat především synagogu, která byla nejdříve zničena. Díky rozsáhlé rekonstrukci mohla být znovu uvedena do provozu, ovšem nyní slouží již jen jako kulturní stánek. Další dochovanou památkou je budova židovské školy, která stojí v těsné blízkosti synagogy a je podstatně mladší. V neposlední řadě zmiňuji starý hřbitov, který patří k nejstarším a nejrozsáhlejším v České republice. Tuto židovskou dominantu Heřmanově Městce nyní spravuje Židovská náboženská obec v Praze.

ABSTRACT

Monuments of the Jewish settlement in Heřmanův Městec.

Key words: Jewish monuments, Jews, Heřmanův Městec, persecution, synagogue, Jewish school, cemetery

In my thesis I'm dealing with preserved Jewish relics in Heřmanův Městec, the Chrudim region. First of all I just briefly mention the organization of Jewish community in Czech territory, then I examine and search Jewish settlement in Heřmanův Městec from its beginnings until today. Among still standing sights I name especially the synagogue, which was many times destroyed. Thanks to the extensive reconstruction it could again come into service, but nowadays it only serves as a cultural tabernacle. Next preserved relic is the building of Jewish school located at close quarters of the synagogue and it's much newer. Last but not the least I mention the old cemetery, which belongs to the oldest and the largest ones in the Czech Republic. This Jewish dominant feature of Heřmanův Městec is nowadays under the administration of the Jewish Community in Prague.